

Олександра САВЧЕНКО
Ірина КРАСУЦЬКА

Оріон

Українська мова та ЧИТАННЯ

Частина 3

КНИГА

ТВОРЧІСТЬ

ВІДКРИТТЯ

РАДІСТЬ СПІЛКУВАННЯ

ДОБРО

ДУМКА

МЕДІАТЕКСТ

ЛЮБОВ

ДІАЛОГ

ОСОБИСТІСТЬ

ДОРОГОВКА ДЛЯ СПРАВЖНІХ ЧИТАЧІВ

4
КЛАС

Олександра САВЧЕНКО
Ірина КРАСУЦЬКА

Українська мова
та
ЧИТАННЯ

Підручник для осіб з особливими освітніми потребами
(Н 54.1 – Н 54.2)
4 клас
(у 4-х частинах)

Частина 3

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Київ
Оріон
2021

УДК 811.161.2*кл4(075.2.056.262)
С13

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 № 53)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Відповідно до Типової освітньої програми колективу авторів
під керівництвом О. Я. Савченко

Умовні позначення:

Звертаємо увагу.

Читаємо правильно.

Міркуємо і відповідаємо.

Досліджуємо текст.

Працюємо в парі.

Працюємо в групі.

Роз'єднай слова і прочитай.

Фантазуємо і створюємо.

Граємо сценку, виставу.

Дізнаємося значення слів.

Савченко О. Я.

С13 Українська мова та читання : підручник для осіб з особливими освітніми потребами (Н 54.1 – Н 54.2) 4 клас (у 4-х частинах) : Частина 3 // О. Я. Савченко, І. В. Красуцька. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2021. — 80 с. : іл.

ISBN 978-966-991-179-7.

ISBN 978-966-991-182-7 (Ч. 3).

УДК 811.161.2*кл4(075.2.056.262)

ISBN 978-966-991-179-7
ISBN 978-966-991-182-7 (Ч. 3)

© О. Я. Савченко, І. В. Красуцька, 2021
© УОВЦ «Оріон», 2021

ЛЮБІ ДІВЧАТКА І ХЛОПЧИКИ!

Ви розгортаєте новий підручник із **літературного читання**. І нам би дуже хотілося, щоб ви зрозуміли, наскільки ця книжка потрібна й корисна. Сьогодні, в 4-му класі, а через кілька років — у дорослому майбутньому.

Адже за її допомогою ви не лише

- ознайомитеся з творчістю багатьох українських і зарубіжних письменників;
- відкриєте нові імена й жанри;
- вдосконалисте навички читання і розуміння поетичних, прозових і науково-художніх текстів;
- краще зрозумієте, як орієнтуватися в сучасному медіа-просторі;
- дізнаєтеся багато цікавого про минуле, сьогодення і майбутнє людства, почуття, які нас об'єднують;
- розвиватимете свої творчі здібності,
а й будете
- вчитися образно й критично мислити, діяти і мріяти, стаючи справжніми читачами й читачками.

«Хто такі справжні читачі?», — запитаєте ви. Шукаємо відповідь разом. У цьому нам допоможе **«Дороговказ для справжніх читачів»**, уміщений на обкладинці підручника.

Роздивіться й обговоріть його у класі та вдома. Розпитайте своїх однолітків і дорослих, думці яких ви довіряєте, що вони думають про те, навіщо люди читають книжки. Сподіваємося, що наш підручник допоможе кожному й кожній із вас дати свою відповідь і доповнити ваші дороговкази своїми особистими враженнями й судженнями.

І головне: переконає, що вміння вдумливо читати щодня й отримувати від цього задоволення — одна з найважливіших особливостей людини двадцять першого сторіччя.

ЧИТАЄМО Й РОЗПОВІДАЄМО ПРО СВОЇ ЗАХОПЛЕННЯ

 Ознайомтеся з новим підручником. Знайдіть у змісті перший розділ. Які твори вміщені в ньому? Які автори творів вам знайомі? Яка назва видалася вам особливо цікавою?

Читайте вдумливо:

- визначайте тему твору, де й коли відбувалась описана подія;
- не залишайте поза увагою незрозуміле;
- визначте, який це вид твору; хто дійові особи, які в них почуття, вчинки;
- прогнозуйте розвиток сюжету;
- міркуйте, як автор/авторка ставиться до зображеного, які почуття виникли у вас;
- дізнайтеся з **«Медіавіконця»** про види і джерела інформації.

ВЖЕ БРАМИ ЛІТА ЗАМИКАЄ ОСІНЬ...

Задощило. Захлюпало. Серпень випустив серп.
Цвіркуни й перепілочки припинили концерт.

Чорногуз поклонився лугам і садам.

Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.

Де ж ти, літо, поділось? Куди подалось?

Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, осінь.

Осінь брами свої замикала вночі,
погубила у небі журавлині ключі.

- Який настрій викликає вірш?
- Які картини постають у твоїй уяві за рядками вірша?

Поміркуйте разом. Знайдіть вислови з переносним значенням. Які образи осені вони створюють?

- У якому темпі та з якою силою голосу краще прочитати вірш?
- Які звуки у виділених словах підсилюють осінній настрій твору?

Скринька очікувань

Чи справдилися твої очікування щодо літнього читання? Які цікаві книжки тобі трапилися? Про які з них ти хочеш розповісти? А що очікуєш від уроків літературного читання в 4-му класі? Запиши вдома свої міркування. На наступному уроці поклади свою записку у скриньку. Наприкінці першого семестру ти перевіриш, що з побажань здійснилося, а що — ні.

ЯК ЧИТАЮТЬ КНИЖКИ?

Люди читають книжки по-різному. Одні швидко, інші — повільно, а деякі так швидко, ніби «ковтають» сторінки.

Швидкість читання значною мірою залежить від того, що і з якою метою ми читаємо. Скажімо, підручник із математики та збірку казок ти, очевидно, читаєш по-різному. Текст задачі, наприклад, треба прочитати не поспішаючи кілька разів, щоб зрозуміти кожне слово, запам'ятати дані, розібратися у змісті запитання. Без цього задачу не розв'яжеш. Казку ж ти читаєш зовсім по-іншому. Захоплено спостерігаючи за перебігом подій, намагаєшся якнайшвидше дізнатися, що трапиться з героями далі, сумуєш і радієш разом з ними.

Є і такі книжки, яких узагалі не треба читати від початку до кінця. Це словники, довідники, енциклопедії. Тут читач шукає лише те, що його зараз цікавить: як пишеться слово, де побудовано те чи те місто, коли народився письменник тощо.

- Прочитай слова в лівому і правому стовпчиках. Який між ними зв'язок? Утвори словосполучення.

прочитати

правило

використати

підручник

зрозуміти

казки

проаналізувати

довідник

- А який спосіб читання книжок тобі подобається найбільше?

ЧИТАЧ МАКСИМКО

Максимко захоплювався читанням. Романи, оповідання, поеми, пісні... Він читав усе без зупинки та був найщасливішою людиною, яку можна уявити!

Одного разу він вирішив, що прочитав достатньо, щоб використовувати в житті все, про що він дізнався з книжок. Але світ дуже відрізнявся від того, яким його собі уявляв Максимко. У світі більше не існувало замків, сміливих лицарів і прекрасних принцес. У справжньому світі було багато людей, які поспішали кудись, та багато машин, які швидко їхали, кожна у своєму напрямку. Усі люди дивилися на годинники, постійно розмовляючи по телефону. Максимко вирішив, що повинен допомогти усім цим перехожим, які здавалися йому такими нещасними. Він знав тільки один спосіб зробити їх щасливими... Читання!

Він прийшов на головну площу міста та почав голосно читати свою улюблену книжку. Спочатку його слухала лише одна дівчинка, але згодом поруч зупинилося багато перехожих. Вони забули про свої справи та поганий настрій, про самотність і годинники... Разом із героєм книжки вони подорожували у далекі світи. Люди почувалися щасливими так само, як і Максимко.

Спробуй полюбити читання, і ти обов'язково відчуєш те саме!

Переклад з іспанської Ольги Соколової

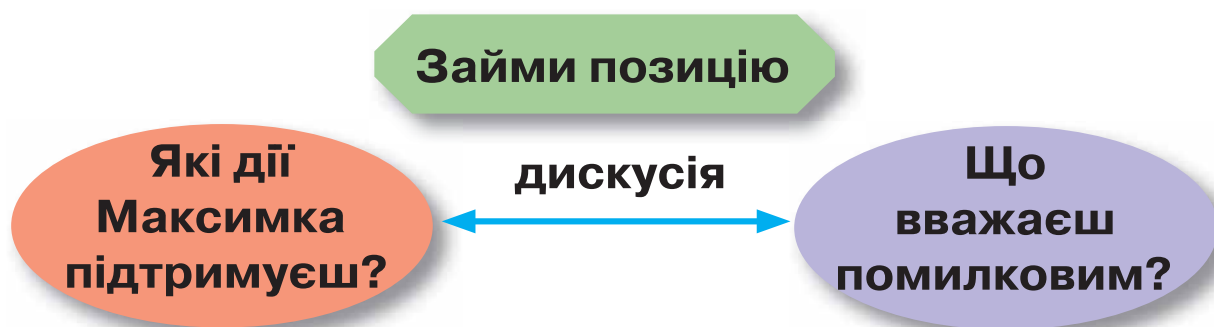

- Прочитай мовчки.
- Яким ти уявляєш Максимка?

Пофантазуй. Про що могла би бути книжка, яку хлопчик читав на площі? А яку книжку ти можеш йому запропонувати?

- **Вислови свою думку.** Аргументуй.

Василь Марс'юк

ДИКТАНТ

Ми пишемо диктант.
 Для мене це неважко,
 та заважає бант,
 так схожий на ромашку.
 Ми пишемо диктант,
 уважні, мов на старті,
 а я дивлюсь на бант,
 що на передній парті.
 Не пишеться — і край!
 Схоплю, напевно, двійку.
 Ну, трохи постривай,
 із бантиком Надійко!
 Хай скінчиться диктант!
 Хай задзвенить дзвіночок!
 Чи, може, зараз бант
 смикнути хоч разочок?

- Що б ти порадив/порадила хлопчикові, як діяти в такій ситуації?

МЕДІАВІКОНЦЕ: види і джерела інформації

Інформація — відомості, знання, які отримуємо з довідки, спостережень, спілкування, читання, навчання ...

Джерела інформації — звідки або від кого ми про щось довідуємося ...

Види інформації — текстова, мультимедійна, звукова ...

Розгляньте уважно середовище класу. Які джерела інформації ви побачили? Які змогли б почути?

Створіть на дошці (за допомогою наліпок чи магнітів) поле інформації. Якими з видів інформації найчастіше користуєтеся на уроках літературного читання? Доповніть визначення, що вказані на початку сторінки.

РОЗУМ, ЗНАННЯ І СИЛА

Знання — це гість, а розум — це хазяїн,
у добрій спілці треба жити їм.

Хто має розум та багато знає, —
той буде завше сильним і міцним.

А сила, що без розуму, — недужа,
бо все робити буде навмання.

Тож для творіння, для роботи, друже,
виховуй розум і бери знання.

- **Поміркуйте разом.** Прочитайте перше речення. Чому, на вашу думку, знанням і розуму треба жити у злагоді?
- Що поет сказав про силу без розуму? Прочитайте.
- До чого закликає автор в останніх двох рядках вірша?

ХОЧЕШ БУТИ ЧАРІВНИКОМ/ЧАРІВНИЦЕЮ КНИЖОК?

Ти вже багато знаєш про те, як народжуються книжки. А чи хотів/хотіла би ти в майбутньому долучитися до їх створення: стати письменником чи письменницею, редактором чи редакторкою, видавцем чи видавчицею? Пропонуємо подивитися мультфільм, який створила студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Катерина ГОНЧАР**. Вона вже обра-ла свою майбутню професію і скоро стане справжньою чарівницею книжок.

<https://cutt.ly/VgMXNtc>

Склади свій сценарій мультфільму про хлопчика або дівчинку, які хотіли зрозуміти, для чого читати книжки.

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Які види творів у розділі?
- ◆ З якого вірша це речення «**Осінь брами свої замикала вночі, погубила у небі журавлині ключі**»? Хто його автор/авторка?
- ◆ Якою буває інформація?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Чому книжки читають по-різному?
- ◆ Що означає слово **література**?
- ◆ Які твори в розділі гумористичні? Для чого пишуть такі твори?

Вмію...

- ◆ Довести, що текст «Читач Максимко» є художнім.
- ◆ Знайти в тексті головну думку.
- ◆ Розповісти, які джерела інформації використано в цьому розділі.

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ Який із прочитаних творів тобі сподобався найбільше?
- ◆ Уяви, що тобі запропонували прочитати друзям свою улюблену книжку. Яку б ти обрав/обрала?
- ◆ Які захоплення ти б хотів/хотіла наслідувати? Про які пригоди прочитати? А про які розповіді або написати замітку?

Роздивися «**Дороговказ вдумливого читання**» на початку розділу. Що б ти хотів/хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

ПРАГНЕМО ЗРОЗУМІТИ СВОЇХ ПРЕДКІВ

Ще з прадавніх часів наші предки прагнули зрозуміти, як виникли земля, небо, вода, хто створив людей, тварин, рослини. Вони склали розповіді, у яких намагалися пояснити грізний, незрозумілий світ, богів, духів, явища, від яких залежало їхнє життя.

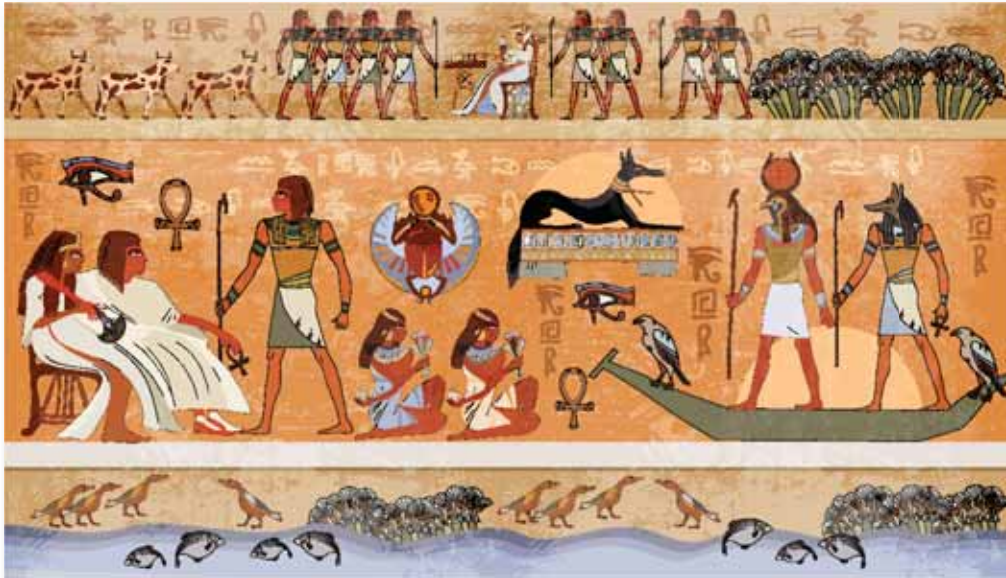
Минали століття. Ці старовинні оповіді були першим творчим виявом людства. Їх почали називати **міфами** (з грецької — «слово, переказ»). Завдяки їм ми дізнаємося про те, **що було на початку світу**, і краще зрозуміємо наших далеких предків.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- дізнаватися про те, як уявляли світобудову давні мешканці нашої планети;
- краще розуміти культуру різних народів світу, зокрема — рідну, українську;
- учитися сприймати узагальнені речі завдяки конкретним образам й емоціям;
- ставити запитання до прочитаного;
- дізнаватися у «**Медіавіконці**» про історію виникнення медіа.

Стародавній Єгипет — один із найдавніших на Землі осередків культури й науки. Його величні пам'ятки — піраміди та храми — відомі всьому світу. Уявлення стародавніх єгиптян про створення світу, про богів і їхні діяння, міфічні вірування збереглися в текстах, вибитих на стінах гробниць і храмів, записаних на сувоях папірусу.

Припущення, попереднього, безберéжних.

СТВОРЕННЯ СВІТУ

У єгипетських міфах є кілька здогадок про походження світу. Одна з них така.

Коли не було ні землі, ні неба, Всесвіт нагадував безмежний океан води. Отой водяний хаос мав ім'я Нун. Він і був першим прадавнім богом — батьком богів.

Якось із глибин Нуна на світ вийшли боги, яким судилося створити землю, небо, тварин та рослини. І першим із цих богів було Сонце, яке зігріло холодний світ і дало йому життя.

Інше припущення щодо походження світу дещо відрізняється від попереднього.

Спочатку серед первісних вод безмежного океану з'явився пагорб. Тобу в єдиний клаптик землі посеред безбережних вод, які невідомо звідки витікали і невідомо кудитекли.

І от якось на цьому пагорбі розкрилася дивовижна квітка лотоса¹. Коли вона розтулила свої пелюстки, виявилось, що там було сховане мале дитя, якому судилося стати богом на ім'я Ра. Від дитини й справді йшло таке сліпуче сяйво, що Всесвіт, який досі перебував у пітьмі, враз освітився й ожив.

Давньоєгипетський бог Ра і його народження з лотоса

Є ще один міф, у якому по-іншому розповідається про походження світу. Сонце — початок життя у Всесвіті — вийшло з яйця, що його зніс птах «великий Гоготун» на пагорбі, який піднявся з водяного хаосу. Зрештою, в усіх випадках творцем світу єгиптяни вважали бога-Сонце.

Переповіла Ольга Бондарук

- Розкажи, які здогадки про походження світу описано в міфах.
- Які власні назви є в тексті? Що вони означають?
- Кого єгиптяни вважали творцем світу?
- Чи допомогли тобі єгипетські міфи краще зрозуміти цей народ?

¹ **Лотос** — водяна трав'яниста рослина, схожа на латаття; має великі, дуже гарні квітки.

Особливо цікавими для людства є міфи **Стародавньої Греції**, які мали великий вплив на розвиток культури народів усього світу. Імена богів, історії їхнього життя, дивовижні пригоди героїв дійшли до нас крізь тисячоліття.

Прочитай один із давньогрецьких міфів.

Різьбяр, зіштовхнўв, крїтських, афінянинові, Ікарїйським, зненáцька, відчайдушно.

ДЕДАЛ ТА ІКАР

Колись, за сивої давнини, в Афінах¹ жив великий митець, різьбяр і будівничий Дедал, нащадок царського роду.

Учнем Дедала став його небіж Талос, ще підліток, але такий тямущий і здібний, що сам Дедал чудувався, як швидко хлопець од нього все переймав і сам уже створює дивовижні речі.

Одного разу, гуляючи з Дедалом по Акрополю, Талос спіткнувся і впав з висоти. У його смерті афіняни звинуватили Дедала, мовляв, той із заздрощів надумав позбутися свого учня і сам зіштовхнув його вниз. І афінський люд засудив митця до вигнання.

Кинув Дедал напризволяще свою майстерню і недовершену роботу, сів на корабель, довго плив і нарешті дістався до острова Крит. Царював там Мінос, чоловік розумний і владний. Він щиро зрадив Дедалові, бо слава митця давно вже досягла критських берегів.

¹ Афіни — столиця стародавньої і сучасної Греції.

Цар Мінос одразу запросив до себе Дедала, загадав йому багато роботи, був щедрий і спершу навіть ласкавий. Він одружив Дедала з гарною критянкою, і та народила афінянинові сина Ікара. Та митець тяжко сумував за батьківщиною і почувався на Криті рабом.

Минали роки, а Дедал ніяк не міг забути далекої батьківщини. Дружина його померла, і тоді він надумав будь-що дістатися з сином до Афін. Митець знав, що Мінос ніколи його не відпустить і що ніхто, боячись царського гніву, не допоможе йому втекти, а варта впіймає і приведе назад до палацу.

Якось сидів Дедал на березі моря, журно дивився на білих чайок, що кружляли над хвилями, і раптом йому сяйнула смілива думка: «Нехай Мінос закрив мені путь через море, нехай він усім володіє — і водою, і землею, але небо — не його володіння, небо вільне! Треба навчитися літати у птахів!»

Тепер увесь вільний час Дедал робив із пташиного пір'я великі крила. Насамперед він ладнав одну до одної малесенькі пір'їни, а тоді брав довші й довші. Потім міцно стягував їх мотузком, клеїв воском і вигинав, щоб були, як у справжнього птаха.

Нарешті крила були готові, великі — Дедалові, трохи менші — Ікару. Митець прикріпив свої до спини й до рук, змахнув ними і легко знявся в повітря. Покружлявши, він опустився на землю і став повчати Ікара:

— Не можна підійматися дуже високо, синку, бо сонце там палюче, воно розтопить віск — і пір'я розсиплеться. А низько над морем теж не лети, щоб хвилі не намочили тобі крил. Треба триматися середини, запам'ятай це, Ікаре, тільки середини. Будь слухняним, не шукай власної дороги, а лети просто за мною.

Потім Дедал прив'язав криласинові до довговчиво-голітати. Анаступного дня, щойнояснесонцевиринуло з далеких глибин океану, вони знялись у безхмарну блакить.

Ікар спершу слухняно летів за батьком. Почуття лету, дивовижне, незнане, сповнило його душу неймовірною радістю. У захваті Ікар забув за батькову засторогу й полинув вище, ще вище, аж до золотого сонця. Зненацька хлопець відчув, що крила вже не так міцно тримають його, як спершу. Пекуче сонячне проміння розтопило віск, пір'я посипалося додолу, і марно тепер юнак махав уже безкрилими руками.

— Батьку, батьку, я гину! — відчайдушно крикнув Ікар і зник серед зелених морських хвиль.

Не чув того крику Дедал, та, ще раз озирнувшись, не побачив за собою Ікара. Розпачливо кружляв він у повітрі, гукаючи сина, а тоді примітив на хвилях розкидане пір'я. Нещасний батько все зрозумів і мало не збожеволів із горя, та мусив летіти далі, до найближчого берега.

То був чималий острів. Довго блукав по ньому Дедал, поки хвилі прибили до берега юнакове тіло. Убитий горем, Дедал поховав тут сина, і відтоді той острів зветься Ікарія, а море довкола люди й досі звуть Ікарійським. І цікаво, що втіленням одвічної мрії людства про крила став не розумний, розважний Дедал, знаменитий винахідник, митець, а неслухняний, завзятий хлопець Ікар, який перший відчув радість вільного лету й віддав за це власне життя.

Переповіла Катерина Гловацька

- Ким був Дедал? Як він опинився на острові Крит? Яким ти уявляєш славетного будівничого? Чому митець почувався рабом? Яке відкриття він зробив?
- Чому загинув Ікар? Як люди зберегли пам'ять про нього?

Роздивись ілюстрацію до міфу. Який епізод зобразила художниця? А якою була б твоя ілюстрація до цього міфу? Розкажи або намалюй.

Позмагайтеся. Хто читає уважніше? Прогляньте текст: скільки разів у ньому трапляються слова **Крит** та **Ікар**?

- **Обговоріть:** хто з героїв міфу подобається вам більше?
- **Вислови свою думку.** Аргументуй.

Займи позицію

Мені
подобається
Ікар,
тому що ...

Мені
не подобається
Ікар,
бо ...

- **Будьте дослідниками!** Дізнайтеся, у яких ще творах художньої літератури йдеться про мрію людини літати, немов птах.

У **слов'янських народів**, до яких належать й українці, теж є свої міфи.

У них відображались уявлення наших предків про походження світу, діяння богів, вірування людей.

Дізнайся про це більше.

Обкладинка книжки відомого дослідника української історії й культури Сергія Плачинди «Міфи і легенди давньої України»

- ✦ Послухайте текст. Які слова, речення були незрозумілими? Де ви можете знайти їх пояснення?

Дивовіжні, корінні, давнішим, християнство, найдавнішими, божественний.

Ольга Бондарук

МІФИ ПРО СТВОРЕННЯ СВІТУ ТА ЛЮДЕЙ

В усних творах слов'янських народів зберігся погляд дуже давніх людей на те, як було створено світ.

Ще до початку світу, коли не було ні неба, ні землі, а саме лише синє море, то посеред того моря стояло велике дерево, що його різні слов'янські народи називали по-різному: дубом, явором, сосною, березою, яблунею та інше.

На тому дереві була золота кора, перлова роса, і сиділи на ньому дивовижні птахи. Дехто каже, що то були два голуби, а дехто — що сивий сокіл. Серед гілля того дерева роїлися бджоли, у його корінні жили всілякі тварини, на гілках знайшли притулок птахи.

Таке дерево, що існувало до початку світу, в міфології називається **СВІТОВИМ**. А найголовніші істоти

на ньому — два голуби і сивий сокіл. Це втілені у пташину подобу боги, які створили світ — заснували небо із сонцем, місяцем і зорями із синього та золотого каміння, а землю — із дрібного піску.

А ще давнішим є уявлення праслов'ян про світове яйце, з якого постав Всесвіт, або Бог — Творець, якому належить створити землю і все на ній... Недаремно деякі слов'янські племена вважали яйце символом життя.

У християнстві й сьогодні яйце — головний символ Великоднього свята. Погляньте на українські великодні писанки. Ви бачите на них не тільки дивовижні візерунки, які за найдавнішими уявленнями мали магічну силу, але й зображення сонця, місяця, зірок, світового дерева, небесних оленів, коней, птахів та інше.

А звідки взялися на землі люди?

Найдавніші міфи твердять, що людей розмножила по світу птиця. Ота первісна птиця — Першоптах — голуб чи сокіл, як кажуть народні легенди.

Як же це відбулося?

Постала земля серед води, та покрилася вона деревами і травою. Але сумним був світ без людського гомону. І тоді Першоптах, що мав у собі божественний вогонь, здатний запалити живу душу, злетів над лісом і вдарив блискавкою в сухий пеньок, що стримів на галлявині. З того пенька постало тіло першого чоловіка, а з вогню Птаха-Бога — безсмертна людська душа.

За іншими легендами, тіло першочоловіка зробив Бог із глини. Однак глина — мертвий матеріал, і, щоб оживити людину, Творець схилився до неї й просто в уста вдихнув безсмертну душу.

- Знайди та прочитай, яким, за уявленням слов'ян, було світове дерево. Як його називали?
- Якими були уявлення про світове яйце? Яким символом є зараз яйце у християн?
- Що розповідається в міфах праслов'ян про появу людей на Землі?

Робота в парях. Поставте одне одному запитання до прочитаного.

Поміркуйте разом. Чим цікаві для вас відомості про духів слов'янської міфології? Для чого, на вашу думку, людині потрібні знання про вірування далеких предків? Обговоріть.

- ◆ **Роздивіться** репродукцію картини сучасної української художниці. Які ваші враження від цього твору мистецтва? Обговоріть і поділіться ними з дорослими. За бажанням опишіть, яким ви уявляєте світове дерево нашого народу, або намалюйте його.

*Тетяна Зеленченко.
Світове дерево
(із серії
«Український рік»)*

ДАНА Й ЛАДА

Окрім богів-чоловіків, у слов'янській міфології, як і в інших світових міфологіях, були богині-жінки.

Особливо прекрасною була в уяві прадавніх слов'ян вічно юна і чарівна **Дána**, богиня води, — Діванна, Дівонія чи Діва, так її ще називали. Дану вважали дружиною Сонця, тобто Дажбога. Це жінка-річка, жінка-вода.

Образ Дани не такий сяючий, як образ її чоловіка Дажбога. В ньому менше золота — більше срібла, більше блиску смарагдів і перлів. Ті перли в уборі Дани — то вранішня роса, дорожча за коштовні камені. Можливо, саме тому деякі слов'янські народи називали Дану богинею Зорею.

Існує повір'я, що Зоря жде додому милого й вистелює йому стежку дорогими килимами, мостить мости, садить виноградні сади, засіває поля дорогими перлами. І коли нарешті сходить сонце — сам Дажбог приходить до дружини, — увесь світ укривається перлами роси; сади і ліси стоять обсипані дрібними росяними краплями. Од живучої тієї роси ростуть і розцвітають сади та наливається солодким соком виноград. Вогонь і вода продовжують саме життя.

Деякі вчені кажуть, що від імені Дани походять назви найбільших слов'янських річок: **Дон, Дніпро, Дністер, Двіна, Дунай**.

А в народних піснях, як згадка про особливу пошану до богині, залишився, на перший погляд, не зрозумілий сьогодні приспів: **ой, дана, ой, дана, дана!**

Ще однією великою богинею слов'ян, яку дуже по-важали й любили в народі, була богиня весни **Лада**.

Люди уявляли її молодою дівчиною або дівою з дитятком. Часто її зображали з колосом і квітами або з виноградом чи яблуком.

Свято Лади наставало тоді, коли починав танути сніг.

Східні слов'яни кажуть, що богиня Лада тримає на руках дитину й пучечок червоної калини, а не галузки винограду, як вважають інші слов'янські народи.

Багата народна фантазія змалювала Ладу неабиякою красунею. Її прихід — це завжди свято й радість. Люди так люблять сонце й тепло, що особливо нетерпляче очікують приходу богині весни Лади. Вона пробудить природу — земля стрепенеться від сну, зазеленіють поля, сади, і життя забуває з новою силою.

Богиня весни в народних переказах — це ще й втілення Любові. Тож не випадково своїх коханих наші предки називали ладами.

- Що ви дізналися про богинь-жінок слов'янської міфології? Які ще імена мала богиня Дана?
- Назви яких річок походять від імені богині Дани? Де вони протікають?
- Чому свято богині Лади було для наших предків особливо радісним? Із чим це пов'язано?

Уяви, що герої слов'янських міфів потрапили в наш час. Пофантазуй і створи сценарій мультфільму «Пригоди Лади й Дани в часи інтернету».

ПРИСЛІВ'Я

Не треба й клад, якщо у сім'ї лад.

МЕДІАВІКОНЦЕ: історія медіа

Медіа (англ. *media*, від лат. *medium* — посередник) — засоби передавання, зберігання і відтворення інформації.

Чи замислювалися ви колись над тим, як у минулому передавалися останні новини? Як люди обмінювалися інформацією? Обговоріть це з однокласниками й однокласницями.

Роздивіться колаж, на якому подано історію розвитку медіа. Що нового ви дізналися? Обговоріть.

Будьте дослідниками! Дізнайтеся більше про історію виникнення того виду медіа, який вас найбільше зацікавив.

Підготуйте мініпроект на тему «Як медіа змінюють світ».

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Назви міфів різних народів про створення світу.
- ◆ Які народи вважали творцем світу бога-Сонце?
- ◆ У міфах яких народів створення світу пов'язують зі світовим деревом, світовим яйцем, Першоптахом?
- ◆ Герої якого міфу піднялися у повітря?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Завдяки чому міфи збереглися до наших днів?
- ◆ Чому Дедал вирішив зробити пташині крила?
- ◆ Чому в міфах різних народів по-різному пояснюється створення світу?
- ◆ Чим оповідання відрізняються від міфів?
- ◆ Кого з слов'янських богів вважаю найважливішим і чому?

Вмію...

- ◆ Розказати, як виникли міфи.
- ◆ Коротко переказати, як у слов'янських міфах уявляли створення світу.
- ◆ Пояснити, хто такі **Ра, Дана, Лада**.

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ *Що тебе схвилювало, здивувало у прочитаному?*
- ◆ *Який міф тобі хотілося б розповісти рідним, до якого — зробити ілюстрацію?*
- ◆ *Міфи яких народів світу ти хотів б/хотіла б ще прочитати?*

Роздивися «**Дороговказ взаєморозуміння**» на початку розділу. Що б ти хотів/хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

ЗБАГАЧУЄМОСЯ СКАРБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Ви вже знаєте, що з давніх-давен, ще коли не було письменності, люди складали **казки й легенди, байки та притчі, пісні, скоромовки, прислів'я та загадки...**

Ці твори передавалися з вуст в уста, тому їх об'єднали назвою **усна народна творчість**. Це спільне надбання багатьох поколінь.

Письменники й письменниці, учені й науковиці збирали й записували народні казки, прислів'я, пісні, дотепні та влучні вислови. Завдяки цьому усна народна творчість дійшла до нашого часу.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- пізнавати народну мудрість;
- досліджувати, як побудовано твори, порівнювати їх;
- визначати позитивні й негативні якості дійових осіб;
- розвивати навички критичного мислення, висловлюючи своє ставлення до прочитаного.

✦ Послухайте текст.

Цілющих, заповідану, літочіслення, минувшину.

За Софією Грїцою

НАШІ ДЖЕРЕЛА

І пісня, і казка, приказка й прислів'я — неминуче повертають нас до цілющих джерел землі, учать берегти навколишній світ — нашу домівку, природу, черпати радість від сонця, квітів, лісу й поля, шанувати свій рід.

Ти хочеш знати, як жили, про що мріяли твої предки — читай міфи, легенди, перекази, історичні пісні та думи.

Ти любиш фантазувати, переноситися уявою в незвичайні світи — читай казки. Вони вчитимуть тебе любити добро й боротися з кривдою, злом.

Бери на щастя в довгу життєву дорогу мудрість народну, заповідану нам дідами й прадідами. Бережи це багатство, бо стає його все менше, як чистих річок, як зелених галявин і синіх озер на землі.

З усної народної творчості ми зможемо дізнатися і краще зрозуміти особливості літочислення¹ народів, їхніх вірувань. Чому, наприклад, у зимових колядках співається про весняних ластівок, чому дерево в більшості народів вважається священним, чому люди стрибали через вогонь під час святкування Купала.

Як народні інструменти, музика служили спілкуванню древніх, чому пісня має таку силу об'єднувати людей...

Ще багато-багато «**чому?**» і «**як?**»...

¹ *Літочіслення* — система відліку й обчислення великих проміжків історичного часу.

- Про що можна дізнатися, читаючи казки й легенди? Прочитай про це в тексті.
- Чого навчають народні казки?
- На які свої «**чому?**» і «**як?**» ти хотів б/хотіла б знайти відповіді, читаючи твори усної народної творчості?

Поміркуйте разом. Про які джерела говорить авторка? До чого закликає читачів і читачок? Чи можна ці джерела назвати **джерелами інформації**?

Казка — наша улюблениця від самого раннього дитинства, адже в ній стільки цікавого, повчального, незвичайного, а головне надихаючого на добрі справи. У 2-му класі ми читали **казки про тварин**, у 3-му — **чарівні та героїчні**.

Зараз настала черга **побутових**. Герої у них живуть і діють в обставинах, близьких до справжнього життя. Але, потрапляючи у вигадані ситуації, вони виявляють надзвичайні якості — позитивні або негативні, дивовижний розум, доброту, небачену хоробрість, або, на жаль, жадібність, мстивість. Ми цінуємо казки за те, що там завжди перемагає добро й розум. Розповідаючи про це, різні народи ніби підказують нам, як треба жити насправді, до чого прагнути.

ЗАЯЧЕ САЛО

Українська народна казка

Якось одного разу їхав пан з кучером Петром у далеку дорогу. Їхали вони мовчки, та ця тиша набридла, бо дорога далека. Пан і надумав поговорити. У цей час на дорозі показався заєць. От пан і почав свою розмову із зайця:

— От у мене в лісі водяться зайці, тільки не такі, як оце пострибав маленький, а великі. Я їх з далекої чужини привіз. Одного разу я зібрався на полювання, узяв із собою чоловік з п'ятнадцять загоничів. Вони

нагнали на мене зайців, а я їх тільки — пух! та пух! Тоді я набив їх десятків зо три... А одного забив, то такого величезного, більшого за барана! Ну, а коли здер з нього шкуру, то було більше як пів пуда сала. От такі в мене зайці!

Слухав, слухав Петро, а потім і каже:

— От за цим лісом річка буде, а через неї міст, що під брехунами тріщить і ламається.

Почув це пан і каже: «Та ти мене слухай, Петро, ото ж я й кажу, які зайці бувають! Звичайно, в нього пів пуда сала то не було, а так, фунтів із дванадцять.

— Звісно, заєць і є заєць», — каже Петро.

Їдуть собі далі, а пан знову до Петра:

— А що, Петро, чи скоро вже той місток буде?

— Та скоро вже, пане, скоро, — каже Петро.

— Так от я й кажу, Петро, — продовжує пан, — мабуть, що на тому зайцеві і дванадцяти фунтів сала не було, так, приблизно, фунтів п'ять-шість, не більше.

— Хай буде й так, — каже Петро, — мені однаково.

Проїхали ще трохи, а пан не може всидіти на місці та й знову каже:

— Петро, а чи скоро вже той міст буде?

— Так, скоро, пане, ось-ось, тільки з лісочка виїдемо.

— Ой, — каже пан, — а знаєш, на тому зайцеві й зовсім сала не було. Ти й сам знаєш, яке на зайцеві сало.

— Та звісно, — каже Петро, — заєць він і є заєць.

Виїхали з лісочка, а пан і питає: «А де ж, Петро, той міст, що під брехнею тріщить і ламається?»

— Де-де, пане, — каже Петро, — став так само, як заяче сало, про яке ви розказували.

От так і виводять брехунів на чисту воду.

- Назви **дійових осіб** казки. Хто тобі сподобався більше?
 - Чому казка має таку назву? Як би ти її назвав/назвала?
- Поміркуйте разом.** Для чого народ склав цю казку? Що в ній засуджується? А що схвалюється? Обговоріть.

ДЕВ'ЯТЬ БРАТІВ-СІРОМАНЦІВ

Хорватська народна казка

Головний герой

* * *

Мала одна вдова дев'ятеро синів і десяту дочку. У вдовиній хаті часто навіть хліба бракувало. Усе, що заробить на селі, віддасть дітям, і вони з'їдять. Траплялося часом, що доки вона нагодує мале в колисці, то їй самій уже нічого не залишалось. Так раз було, другий, нарешті матір узяла досада, і вона каже спересердя:

— Ох діти, чого ви завжди такі голодні, що й не нагодуєш вас! Бодай ви вже вовками стали та в лісі жили.

Не встигла вона ці слова вимовити, як сини її раптом втратили людську подобу — у них повиростали вовчі пащі, шпичасті вуха, довгі хвости — і всі дев'ятеро майнули до лісу.

Коли їхня сестра, яка тоді в колисці лежала, виросла й пішла в село, то люди їй почали розповідати:

— У твоєї матері було дев'ятеро синів, але вона заклала їх, і всі вони поробилися вовками та й побігли до лісу, тільки ти залишилася.

Прийшла дочка додому та й питає матір:

— Це правда, мамо, що люди кажуть?

— Правда, доню.

Каже тоді дочка:

— Люба матусю, піду я шукати своїх братів, може, якось вдасться їх знову людьми зробити.

А мати їй:

— Не йди від мене, дитино моя; дев'ятеро синів я вже втратила, ще й ти мене покинути хочеш.

* * *

Але дівчина, якій було вже п'ятнадцять років, пішла все-таки шукати своїх братів. Довго йшла вона спочатку полем, а потім лісом і надибала хатку, в якій жила самотня бабуся.

— Бабусю, любя, — попросила дівчина, — можна, я у вас заночую?

— Радю прийняла б я тебе, онученько, та не смію: до мене щовечора приходять на ночівлю дев'ятеро вовків-сіроманців, вони тебе можуть з'їсти. Але розкажи мені, яке лихо загнало тебе в оці нётрі.

І дівчина все розповіла.

Вислухала її бабуся, та й каже:

— Гарзд, залишайся на ніч у мене, але лізь на горіще спати, там тебе вовки не з'їдять.

Увечері, як смеркалося, прибїгли дев'ятеро вовків-сіроманців до бабусі.

Досі вони ніколи не скидали із себе вовчої шкури.

А цього вечора кожен, як тільки ввійде до хати, так і шкуру вовчу знімає із себе. І такі гарні парубки поставали! Бабуся подала їм вечеряти та й каже:

— Синочки мої любі, відколи ви до мене прийшли, ані разу я вас не питала: звідки ви, хто у вас є і що сталося з вами. А от сьогодні мені сон приснився, — хитрує бабуся, — що у вас є мати, удовиця убога, яка мала вас, дев'ятеро синів, і десяту дочку. Цій дочці зараз п'ятнадцять років, і вона подалася у важку дорогу, шукає вас, щоб урятувати, щоб ви знову людьми стали. Чи хотіли б ви свою сестричку побачити?

— Хотіли б, аякже! — в один голос загукали брати. Тут бабуся привела до них ту дівчину. Як побачили брати свою рідну сестричку, то так зраділи, що аж заплакали. А вона все допитувалася, що треба зробити, аби вони не були більше вовками. Брати її відраджують:

— Кинь, сестро, й думати про те, щоб нас рятувати, бо то мука велика й довга.

Але вона й слухати того не хоче.

— Я, — каже, — довіку б терпіла найлютішу муку, аби тільки ви знову людьми стали.

Тоді брати й розповіли їй:

— То, сестро, треба цілих дев'ять років мовчати й ані словечком ні до кого не обізватися. Ще сьогодні востаннє до нас промовиш і після того, хоч би там що сталося, ні слова не вимовиш.

◆ Про що очікуєш прочитати далі?

* * *

Сестра погодилася. Прийшла додому і щодня сама під лісом пасла худобу. І росла. Та такою красунею виросла, що хто не проходив, хто не проїжджав, той задивлявся на її вроду. А то якось царевич полював дичину в лісі й побачив її — та завмер на місці, очей відірвати не міг.

— Дівчино, — ледве вимовив він, — чи ти підеш за мене заміж? Я царевич.

Вона тільки головою кивнула й ані слова не каже. Це трохи засмутило царевича, але він все одно одружився з дівчиною, бо така вона мила та люба була, що жити без неї не міг. Привів дружину до себе в палац, а цариця, мати його, й дивитися на неї не хоче.

— Любий сину, — торочить царевичеві мати, — хіба тобі царівен чи королівен бракує, чи нема серед них

красунь? Ні, треба було німу привести, такого сорому нам наробити.

Але не слухав її царевич, любить свою дружину та заступається за неї. І ось настав час іти йому до війська. Осідлав він коня й поїхав. Залишилася дружина сама. І народилася в неї дитина. А свекруха взяла ту дитину й за ворота викинула, а натомість щеня поклала. Дитину схопив білий вовк і поніс до лісу. Коли син приїхав у відпустку додому, мати відразу йому й каже:

— А бачиш, мало того, що сама німа, а то ще й дитина в неї не як у людей. Навіщо вона тобі така здалася?

Не послухав її царевич. Проте недовго він залишався вдома, бо треба було йому ще служити у війську. І коли в дружини народилося друге дитячко, свекруха так само викинула його за ворота, а замість нього підклала щеня. Коли син через рік завітав додому, мати знову до нього:

— І навіщо вона тобі така здалася?

Царевич і слухати не хоче. Правда, недовго і цього разу він залишався вдома — треба було йому їхати назад до війська. І знову сталося те саме: коли народилася третя дитина, свекруха викинула її й підклала щеня.

Дитину знов схопив білий вовк і поніс до лісу.

◆ **Які події, на твою думку, могли б трапитися далі?**

* * *

Відслужив царевич у війську й повернувся додому вже назовсім. Сумує тільки, що дітей нема. Тут ще й мати-цариця всіляко свою невістку гудить, обмовляє. І розрадити душу в розмові з дружиною не може царевич — мовчить дружина. Охопив його сум, і махнув він на все рукою: мовляв, робіть собі що знаєте.

І повели царевичеву дружину на страту. У неї сльози котяться з очей, а вона ані слова не мовить, усе про своїх братів-сіроманців думає.

Уже близько до шибениці підходить, аж бачить: удалині хмарка куряви знялася й дедалі більшає — то мчить вершник на білому коні. За ним другий, третій... Дев'ять вершників летять. Уже й чути, як один гукає здалеку:

— Постривайте!

Кати поставали, чекають. А вершники мчать, усе ближче й ближче. У трьох малі діти на руках. Нарешті перший домчав і вигукнув:

— Сестро, ось твоя дитина! Тепер говори! Дев'ять років минуло сьогодні. Говори, не бійся.

І віддав дитину.

А вона мовчить.

Під'їхав другий, гукає:

— Говори, сестро, — і простягає їй другу дитину, — сьогодні дев'ять років минуло, ти нас врятувала, говори!

Третій гукає:

— Сестро, говори! — і віддав їй третю дитину.

Вона ані слова, усе боїться, щоб чогось із братами поганого не сталося. А брати один за одним під'їжджають і просять її, щоб вона усе розповіла царевичу.

Тільки тоді пригорнула вона дітей до себе й обізвалася.

— Чоловіче мій любий, це — наші сини, яких свекруха надвір викинула, а вовкі, брати мої, до лісу забрали, вигодували там і привезли мені.

Царевич, почувши таке, зрадів незмірно, обняв дружину, синів маленьких на руки взяв. А матері звелів передати, що більше не хоче разом із нею жити.

Збудував собі палац та, може, й досі живе там зі своєю дружиною й синами. А дев'ятеро братів подалися до своєї матері, щоб їй була на старість поміч.

- Як сталося, що вдовіні сини перетворилися на вовків? Як ти вважаєш, хто винен/винна у цьому?
- Хто з героїв казки тобі найбільше сподобався й чому?
- Хто, на твою думку, **головний герой** казки? Доведи.
- Які епізоди з казки зображено на малюнках? Добери до кожного з них підпис, використовуючи текст казки. Чи можна за цими малюнками переказати казку?

- Знайди в казці **зачин**, **основну частину** й **кінцівку**.

Поміркуйте разом. З якою метою написана ця казка? До чого вона закликає? Чому навчає? Обговоріть.

Байка й прітча — невеликі усні оповідання повчально-го характеру про якісь життєві пригоди. Вони утверджують перемогу добра, справедливості.

Мораль

ЖАБА БОЯЗКІША ВІД ЗАЙЦЯ

Народна байка

Вийшов заєць з нори й подався добувати собі корму. Пробіг з гони місця, дивиться — біжить до його вовк. Заєць пустився тікати без оглядки. Зупинивсь, озирнувсь кругом — нема нікого. Заєць тоді почав щипати травку. Не довелося біднязі десять раз щипнуть трави, дивиться — підкрадається до його лисиця. Заєць знов пустивсь тікати без оглядки. Біг, біг; поки скрився з очей од лисиці. Зупинивсь, сів у бур'яні, прищулив вуха й лежить, важко дихає. Не встиг ще гарзд опам'ятатися, чує — в бур'яні щось зашелестіло. Заєць знов кинувсь тікати. Вибіг на чисту поляну, озирнувсь кругом — нема нікого. Він тоді з жалю й досади почав плакати і причитувати: «Навіщо я такий нещасний вродився? Всі мене ображають, всіх я боюсь, од всіх тікаю, не маю покою і на одну хвилину. Хоч би одна яка-небудь звірина боялася мене, і то б не так було досадно. Піду я до річки та утоплюся; як так жити, так краще душу свою загубить».

Побіг заєць до річки топитися; добіг до берега, а там сиділа жаба, злякалась зайця, бульк у воду. Заєць зупинивсь: «Е, стій! Є на світі такі, котрі мене бояться, і то живуть, а чого ж мені не жить?» Повернувся заєць додому.

- Прочитай байку мовчки. Чому заєць змінив своє рішення? Як ти зрозумів/зрозуміла її?
- Знайди речення, у якому висловлено **ГОЛОВНУ ДУМКУ**.

БЕЗ ТРУДА НЕМА ПЛОДА

Народна притча

Якось один чоловік похастував вовка хлібом.

— Ну й смачний! — похвалив вовк. А далі питає:

— А де ти його взяв?

— Та де взяв! Землю виорав...

— І все?

— Ні, потім посіяв жито...

— І вже маєш хліб?

— Та ні, — каже чоловік. — Почекав, поки жито зішло, виросло, поспіло. Потім я його вижав, змолотив, намолов борошна, змісив тісто й аж тоді напек буханців.

— Що смачний хліб, то смачний, — сказав вовк. — Та скільки ж коло нього походити треба!

— Твоя правда, — сказав чоловік. — Клопоту багато. Але без труда нема плода.

• Що послужило заголовком притчі? Як ти його розумієш?

• Чиї слова, на твою думку, слід читати нетерпляче, а чиї — повільно, повчально?

Розіграйте сценку за прочитаним.

Справжнім скарбом українського народу, його душею є **народні пісні**. У них оспівують найважливіше для кожної людини: чесну працю, почуття любові, звитяги, героїчні вчинки, народні звичаї, обряди.

Прочитай уголос давню українську народну пісню.

Дотримуйся наспівної інтонації, намагайся передати почуття, настрої твору.

СТОІТЬ ЯВІР НАД ВОДОЮ

Українська народна пісня

Стоїть явір над водою,
в воду похилився,
на козака пригодонька:
козак зажурився.

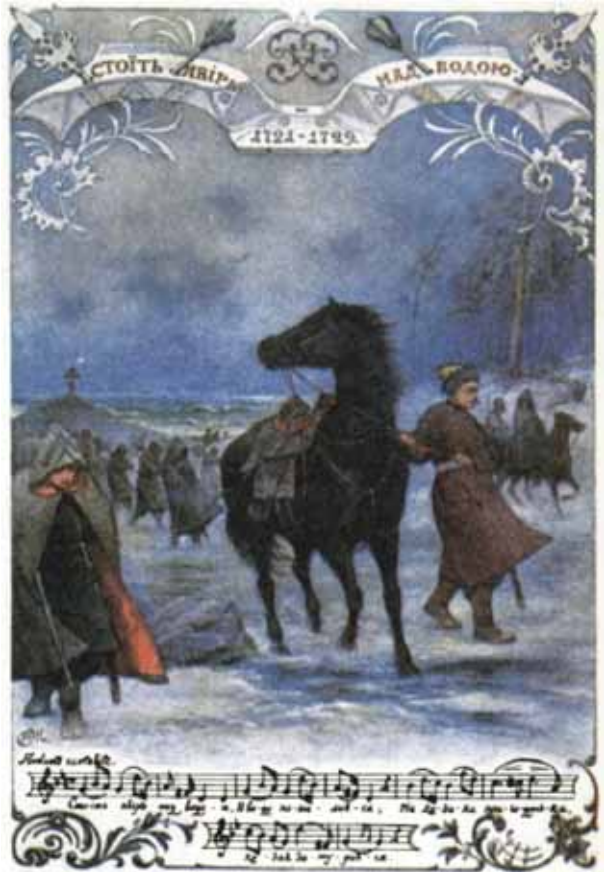
Не хилися, явороньку,
ще ж ти зелененький!
Не журися, козаченьку,
ще ж ти молоденький!
Не рад явір хилитися —
вода корінь миє;
не рад козак журитися,
та серденько ниє!

Ой поїхав з України
козак молоденький —
оріхове сіделечко,
ще й кінь вороненький.

Ой поїхав на чужину
та там і загинув,
свою рідну Україну
навіки покинув.

Звелів собі насипати
високу могилу,
звелів собі посадити
червону калину:

«Будуть пташки прилітати,
калиноньку їсти,
будуть мені приносити
з України вісті!»

❖ Амвросій Ждаха.
Картина-листівка
до пісні «Стоїть явір
над водою» (1912 р.)

• Про які часи ця пісня? Хто її герой? Що в ній оспівується?

• Які рослини — символи українського народу — згадуються в пісні?

• Які почуття слід передати, читаючи прохання козака?

Поміркуйте разом. Чому в пісні багато слів зі зменшувально-пестливими суфіксами?

• Розгляньте старовинну листівку на попередній сторінці. Яким зображено козака? Із чого видно, що кінь вороженький — його бойовий товариш?

• Послухайте пісню у виконанні Чоловічої хорової капели України імені Л. М. Ревуцького. Які почуття вона у вас викликала? Обговоріть.

<https://cutt.ly/zg1SD2V>

Розпитай своїх рідних і склади розповідь на тему «Улюблена українська народна пісня моєї родини». У роботі вам допоможуть листівки, надруковані більше ста років тому. За бажанням розроби проєкт і створи листівку, присвячену своїй улюбленій українській пісні.

Листівки *Амвросія Ждахи* із серії «Українські народні пісні»

Народні легенди — це невеликі за обсягом твори-розповіді. У них відбилися народні уявлення про виникнення рослин, звірів, птахів, походження імен людей, назв річок, озер, окремих місцевостей, про події минулого й видатних історичних діячів.

Головна думка

ХЛІБ І ЗОЛОТО

Коли ще в Галичі¹ жив король Данило, він мав такого майстра, що робив йому гроші. Той майстер у золоті купався, але волі не мав. Король Данило сам відкривав ту касу, де працював той майстер, замикав його і випускав власноручно, коли треба було майстрові кудись вийти. Він лише один знав про все багатство короля, той майстер.

І так розжився, що не розумів, як так голодним бути. Та й одного разу каже королю: «Золото — цар».

А Данило поправляє його:

— Ні, чоловіче, хліб — усьому голова.

— Ні, золото і срібло.

Так вони сперечалися, що король обернувся та й пішов геть з майстерні. А другого дня бачить король Данило золотий напис на стіні: **«Хліб — болото, а всьому голова — срібло й золото».**

 Пам'ятник королю Данилу в сучасному Галичі

¹ *Га́лич* — у давні часи столиця Галицького королівства, зараз — місто в Івано-Франківській області.

Данило нічого не сказав. Але другого дня зранку привів майстра, замкнув його; а тут вістові прилітають — ворог іде. Данило зібрав дружину¹, вирушають у похід. Поїхав, а про майстра забув, що замкнений. А король видав такий наказ, що ніхто не сміє до каси підходити, інакше — смерть.

Минуло кілька місяців. Данило з військом повертається додому, чекає від майстра-золотаря дарунка за перемогу, а того нема. І тут згадав. Зіскакує з коня, біжить до каси, відмикає, а на купі золота — лиш кістяк з майстра, а на столі золотом написано:

«Срібло, золото — то болото, а хліб — цар».

Отак життя навчило...

- Коли і де відбувалася подія, про яку народ склав легенду?
- Поясни значення слів короля Данила: **«Хліб — усьому голова»**.
- Прочитай думку короля Данила про хліб, щоразу змінюючи місце логічного наголосу. Поясни різницю.
- **Вислови свою думку.** Чому загинув майстер?
- Як би ти визначив/визначила **головну думку** легенди?

Прислів'я і приказки

Ти вже знаєш, що **прислів'я** — це короткі влучні повчальні вислови, часто римовані, в яких передано життєвий досвід народу. Недарма про них говорять: **«Прислів'я вчить, як на світі жить»**, бо вони навчають доброго, розумного й застерігають від лихого та дурного.

Приказки — образні влучні вислови, часто римовані, близькі до прислів'я, але без повчального змісту. Наприклад, **до завірюхи треба кожуха; грудень рік кінчає — зиму починає; весна ледачого не любить**.

¹ Дружина — тут: військовий загін.

- ✦ Прочитай і поміркуй, якій темі присвячені прислів'я кожної групи. Що в них схвалюється й що засуджується?

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПРИСЛІВ'Я

* * *

- Нащо й клад, якщо в сім'ї лад.
- На сонці тепло, а біля матері добре.
- Птах радіє весні, а дитя — матері.
- Яке коріння, таке і насіння.
- Усяка пташка своє гніздо має.

* * *

- Усяк правду знає, та не всяк про неї дбає.
- Заздрощі добра не навчать.
- Згода будує, а незгода руйнує.
- Берися дружно — не буде сутужно.
- За праве діло стій сміло.

* * *

- Треба нахилитися, щоб із криниці води напитися.
- Очам страшно, а руки зроблять.
- Що вміти, того за поясом не носити.
- Як хочеш шити, то перш вузлика зав'яжи.
- Землю красить сонце, а людину праця.

ПРИСЛІВ'Я НАРОДІВ СВІТУ

- Пташці — воля, а людині — мир.
(Білоруське прислів'я)
- Не зривай незрілі плоди: дозріють — самі впадуть.
(Грузинське прислів'я)
- Коли не вміють писати, говорять, що перо погане.
(Єврейське прислів'я)

- Те, що можна зробити сьогодні, не відкладай на завтра.

(Німецьке прислів'я)

- І з малої хмари буває сильний дощ.

(Польське прислів'я)

Будьте дослідниками! Знайдіть у збірках прислів'я про ставлення людей до знань, природи й інших людей.

Робота в парах. Пригадайте випадок із життя, який стосується одного з прислів'їв. Обговоріть його.

Роздивися малюнки з ілюстрованої збірки прислів'їв «Навчання і труд поряд ідуть» (художник *Олександр Кошель*). Чи погоджуєшся ти з такими зображеннями цих мудрих висловів? Намалюй свої ілюстрації до тих самих або інших прислів'їв.

Око бачить далеко,
а розум ще далі.

Учитись — однаково,
що гребти проти течії:
тільки перестав —
і тебе понесло назад.

- Вивчи напам'ять кілька прислів'їв. Застосовуй їх у своєму мовленні.

Народні усмішки

Народні усмішки — невеликі за розміром дотепні гумористичні твори, у яких висміюються негативні явища людського життя.

Чимало влучних, цікавих народних усмішок зібрав славетний український письменник і педагог **Борис ГРІНЧЕНКО** (1863–1910). Він відомий як автор **словника української мови**, читанки «**Рідне слово**», «**Української граматики**», за якими вчилася не одне покоління дітей.

Прочитай народні усмішки, записані Борисом Грінченком.

Пам'ятник Борису Грінченку в Києві біля університету, що носить його ім'я

ШВАЧКА

- Шиєш, дівонько?
- Шию.
- А поротимеш скоро?
- Ось тільки ниточку дошию.

СИН ТА МАТИ

- Сину, піди стовчи жита на кашу!
- Ох, мамо, дуже спина заболіла!
- Сину, іди снідати кашу!
- А де ж це, мамо, ложка велика?

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Які види творів уміщені у цьому розділі?
- ◆ Хто такий Борис Грінченко?
- ◆ Назвою якого твору є прислів'я?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Що об'єднує твори, подані в цьому розділі?
- ◆ Що оспівується в народних піснях?
- ◆ Чому прислів'я вчить, як на світі жить?
- ◆ Чим схожі байки й притчі? А чим вони різняться?
- ◆ Для чого у народі склалися побутові казки, а для чого — героїчні?

Вмію...

- ◆ Пояснити, чим казка «Дев'ять братів-сіроманців» відрізняється від легенди «Хліб і золото».
- ◆ Визначити у притчі «Без труда нема плода» зачин, основну частину, кінцівку.
- ◆ Навести приклади, хто в прочитаних творах є головним персонажем, а хто — другорядним.
- ◆ Правильно розказати напам'ять свої улюблені прислів'я, скоромовки або загадки...

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ Про яких ще народних героїв тобі хотілося б дізнатися?
- ◆ Що у прочитаному захопило, а що — здивувало?
- ◆ Які з творів усної народної творчості ти вважаєш найцікавішими, а які — найпотрібнішими у наш час?

Роздивися «Дороговказ народної мудрості» на початку розділу. Що б ти хотів/хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

ЗАХОПЛЮЄМОСЯ СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Існує такий вислів: **«Без знання минулого не збудуєш майбутнього»**. У цьому розділі ви прочитаєте твори різних жанрів (вірші, оповідання, науково-художні тексти) про часи далекі й не дуже, історичні події, видатних особистостей.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- заглиблюватися у славетну історію нашої країни;
- звертати увагу, де й коли відбувалися події, у якій послідовності, як ставиться автор/авторка до зображуваного;
- висловлювати своє ставлення до прочитаного;
- досліджувати вплив історії на сьогодення, замислюватися над змістом прочитаного, ставити запитання й шукати на них відповіді;
- збагачувати своє мовлення новими словами й висловами;
- дізнаватися з **«Медіавіконця»** нову інформацію про кінофільми.

Пригадай, які твори поета **Олександра ОЛЕСЯ** ти вже читав/читала. У 1920 році він написав книжку **«Княжа Україна»**. У ній у поетичній формі переповів історію наших предків. Прочитай уривки з цієї книжки.

Збіжжям, наймудріший, відвазі.

НАШІ ПРЕДКИ — СЛОВ'ЯНИ¹

Над озерами, річками,
на полянах лісових,
на стрімких високих горах,
на просторах степових, —
де лише сіріє стежка
або вкрився збіжжям² лан,
скрізь розкидались оселі
наших прадідів слов'ян.
Оселялись цілим родом:
що людина, як одна?!
Кревні³ люди рід складали,
кревні роди — племена.
Кожне плем'я мало князя,
князь судив, водив на бій,
першим був він у відвазі
і у мудрості своїй.
А коли ставав нездатним
до ладу і боротьби,

 Обкладинка другого видання збірки «Княжа Україна», що вийшла 1940 року в Празі

 ¹ *Слов'яни* — тут: близькі за походженням і мовою народи, які жили колись на території України.

² *Збіжжя* — тут: зернові рослини.

³ *Крєвний* — рідний.

віче¹ іншого на князя
вбирало без журби.

На річках, високих горах,
серед багон² і болот
городі, міцні твердині,
будував собі народ.

Коли ворог йшов війною,
метушилось все, як рій,
замикалися ворота,
починався лютий бій.

Бились, кидали каміння,
крізь паркан окріп лили,
попіл кидали у очі,
гострі кидали коли...

...Ось і ворога відбито.
Все минуло: гнів і жах...
Кревні плачуть над борцями,
що звалилися в боях.

І дають їм у могилу
зброю, вбрання і харчі,
щоб вони не знали лиха,
на тім світі живучи.

На сумних могилах тужать
і справляють тризну³ там,
і несуть на сизі гори
жертви праведним⁴ богам.

❖ Київська станція метро «Золоті ворота» оздоблена мозаїками, що відображають історію Київської Русі. Ця станція визнана однією з найкрасивіших у світі.

 ¹ *Віче* — народні збори.

² *Багно́* — болотисте місце, трясовина.

³ *Три́зна* — тут: поминальний обід на честь померлого.

⁴ *Пра́ведний* — тут: справедливий.

Але все поволі, тихо
тоне в річці забуття,
і на березі зеленім
квітне радісне життя...

Прочитай, як поет описує місця, де жили наші предки. Що він розповідав про їхні звичаї? Яку інтонацію і темп ти добереш для читання цієї частини?

Попрацюйте разом! Поставте одне одному запитання за змістом прочитаного.

- **Роздивіться** ілюстрації на с. 48, 50, 51. Що нового ви дізналися про давні часи та про сьогодні?

Ярослав МУДРИЙ (жив близько 978–1054 рр.) — великий князь київський, син князя Володимира Великого. За його правління Київська Русь досягла розквіту й визнання серед інших держав.

Чужоземні, не сваріться, зруйнувавши, подастесь, тинятиметесь.

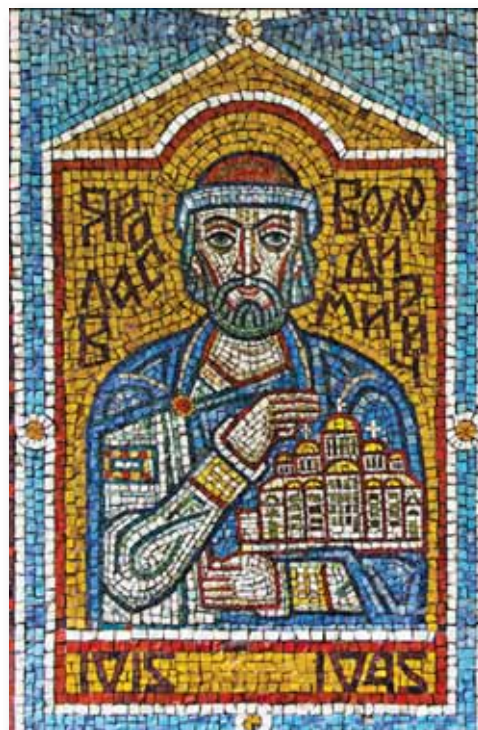
ЯРОСЛАВ МУДРИЙ

За князя, за Ярослава,
Київ — Царгородом став¹
Як про друга, як про сина,
дбав про нього Ярослав.
Оточив його валами,
ровом, мурами обвів.
Укріпив його, оздобив
і розкішний двір завів.

¹ Царгородом став — наче пишна, величава столиця стародавньої держави Візантії.

До палат ішли невпинно
чужоземні посланці,
князь сидів на пишнім троні
з грізним бёрлом¹ у руці.
І, допущені до князя,
низько кланялись послы
і до ніг дари складали,
що з чужини принесли.
У Європі честю мали
королі, князі, царі
поріднитись з Ярославом,
побувати у дворі.
Але мудрість Ярослава
вся була в його ділах,
у державнім будівництві,
владі, устрою, в судах.
Щоб не нищити народу
і народного майна,
не хотів він воювати,
не тягла його війна.
Пролетіли дні короткі...
Перед смертю Ярослав
всіх своїх синів покликав
і з любов'ю проказав:
«Вас я, діти, покидаю,
йду я в ліпшу сторону,
але, діти, пам'ятайте
мою заповідь одну:

Мозаїки зі станції метро «Золоті ворота»

¹ Бёрло — палиця, оздоблена коштовним камінням і різьбою, символ влади.

не сваріться, жийте¹ в згоді:
тільки мир збере усе,
а незгода, наче вітер,
все по полю рознесе.
Як не будете всі разом
йти до спільної мети,
ви, державу зруйнувавши,
подастесь у світи.
Ви розгубите ту землю,
що придбали вам батьки,
і тинятиметесь всюди,
як вигнанці й жебраки».

- Чи зрозумів/зрозуміла ти, у які часи князував Ярослав Мудрий? Що ти можеш про нього розповісти?
- У яких рядках сказано про красу й велич Стародавнього Києва?

Робота в групах. Уважно перечитайте заповідь князя синам. **Поміркуйте** над її змістом. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що слова Ярослава Мудрого є повчальними й для нас, його далеких нащадків?

Пам'ятник Ярославу Мудрому в Києві, біля Золотих воріт

Срібні монети часів Ярослава Мудрого

¹ Жийте — тут: живіть.

МЕДІАВІКОНЦЕ: КІНОФІЛЬМИ

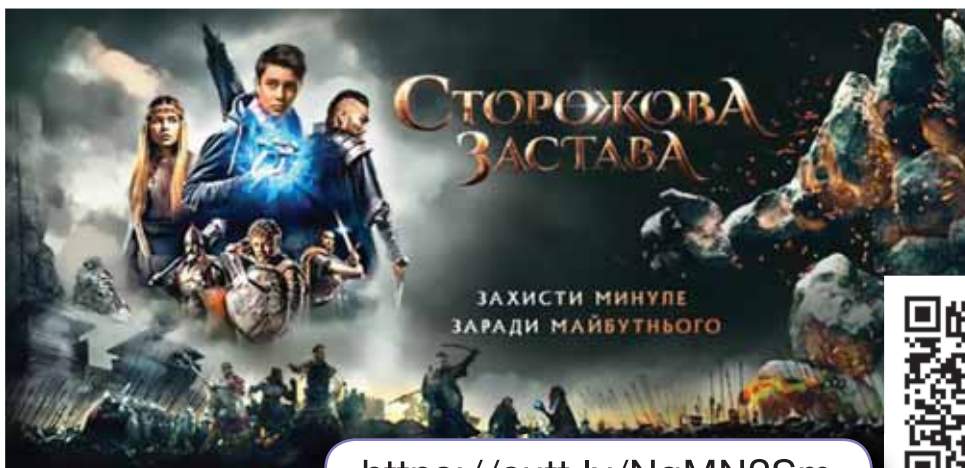
Кінофільм, також **фільм**, **кіно**, **кінострічка**, — твір, що складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами. Фільм є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників. Кіно може бути різне за жанрами: **художнім**, **мультиплікаційним**, **документальним**, **науково-популярним**. Перегляд фільмів є частиною сучасної культури.

Які кінофільми тобі подобаються? Хто в них головні герої?

Переглянь постер сучасного українського пригодницького фільму-фентезі, знятого **Юрієм Ковальовим** за мотивами однойменного роману **Володимира Рутківського**. Фільм розповідає про сучасного школяра Вітька, який через загадковий портал часу потрапляє в минуле — на тисячу років назад.

Які почуття в тебе виникли? Чи хотів би/хотіла би ти опинитися на місці Вітька?

<https://cutt.ly/NgMN2Sm>

Далі ви прочитаєте уривок із книжки **«Еллісів та еллісівці. Українці в Норвегії»**. У цій пізнавальній історії розповідається про українську школярку — Софійку. Під час подорожі норвезьким містом Осло головна героїня дізнається про королеву родом із Києва.

До речі, історія самої книжки теж незвичайна: її створила наша сучасниця — студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка — **Олена ГЕРАСИМОВА**. Вона пізнає видавничу справу і мріє про те, щоб створювати захопливі дитячі книжки і підручники.

Олена Герасимова

НЕСПОДІВАНЕ ЗНАЙОМСТВО

На тлі пишного палацу Софійка позувала наче королева. Очі розбігалися, до вух заскакували уривки фраз різними мовами, уява щедро малювала картини самого серця палацу. Софія ненароком наштовхнулася на дівчинку.

— Unnskyld meg, Унншюльд май, — вибачилася Софійка.

— Det gar bra! Alt i orden! Де горь бра! Алт і орден! (Усе гаразд!) — заспокоїла дівчинка.

Її довгі косички кольору полум'я були акуратно перехоплені стрічками. Жовтою і блакитною.

— Ти ба, як наш прапор, — майнуло в Софійчиній голові.

За мить погляд зупинився на ляльці, яку тримала руда дівчинка. Лялька була вельми незвичною. Схожа на оберіг. На ній була сукня, яку Софія десь бачила... Згадала — на сторінках підручників, де розповідали про князів Київської Русі.

— Ти українка? — здивовано запитала Софійка.

— Так, я українка. Норвезька українка. І норвежка, й українка.

Така відповідь збила Софійку з пантелику. Однак «норвежка і українка» швидко підхопила ініціативу розмови.

— Я Богданка. Будьмо знайомі.

— Софія, — простягла свою руку дівчинка у відповідь. Софійці кортіло розпитати Богданку про все-все негайно.

— Та нічого особливого в мені нема, — дещо зніяковіла Богданка від такої несподівано великої уваги. — Звичайна собі дівчинка. Я народилася в Осло, мій тато — норвежець, а мама — українка.

— То ти й не жила в Україні?

— Ні, ще не жила, тільки в гості до бабусі й дідуся їздила.

— Це мама тебе навчила розмовляти українською? — поцікавилася Софійка.

— Мама. А бабуся — співати. А ще я ходжу до української школи, — гордо сказала Богданка й відкинула свої косички.

— Тут є українська школа?

— Авжеж! Але до школи ми ходимо не щодня, а в суботу. Це школа вихідного дня. А знаєш, як називається моя українська школа? — примружила блакитні оченята Богданка і, не дочекавшись відповіді, підняла над головою свою ляльку.

— Моя школа називається... Ось, як її, **Еллісів!**

Софійка взяла в руки лялечку й уважно роздивлялася.

— Схожа на принцесу. Чарівна. Такі не продаються у крамницях?

— Ти майже вгадала, — загадково усміхнулася Софійчина нова подружка.

— Це — королева Еллісів, дружина короля Норвегії Гаральда Суворого й дочка київського князя Ярослава Мудрого, — відповіла Богданка. — Цю ляльку зробила наша вчителька з української школи пані Ніна. Пані Ніна — лялькарка-чарівниця.

— Донька Ярослава Мудрого була королевою Норвегії? — запитала Софійка. Вона бачила зображення дочок князя Ярослава в Софійському соборі в Києві, але особливо про їхнє життя не знала.

— Так, а потім і Данії, — вибач, мушу бігти, батьки кличуть. Запрошую тебе до нашої школи. Там я більше розповім.

Софійка була вражена. Голова повнилася загадками. Дочка Ярослава Мудрого? Королева Норвегії? Школа «Еллісів»? Негайно треба все з'ясувати.

Раптом до неї звернулися:

— Jente, duke! Єнте, дукке! (Дівчино, лялька!) — сказав якийсь чоловік і показав на траву.

— Та це ж Богданчина! — збагнула Софійка. — Тато, мамо, це Еллісів — донька Ярослава Мудрого і королева Норвегії! Уявляєте? Це мені Богданка розповіла. Вона тут живе, але її мама українка...

Так Софія не вгадала аж до трамвайної зупинки.

- Чим зацікавила тебе прочитана історія?
- Дізнайся (або подивися на карті), чи далеко від України Норвегія. Як могла туди дістатися Еллісів тисячу років тому?
- Що, на твою думку, могла привезти із собою до Норвегії київська князівна?

Роздивіться сторінку незвичайної книжки. Чи подобається тобі таке оформлення? Аргументуй свою думку.

У трамваї Софійка запитала містера Гугла:
«Дочка Ярослава Мудрого Єлизавета».

Софія погортла різні сайти та от про що дізналася:

Єлизавета Ярославна познайомилася з Гаральдом, коли той ще не був королем. Королем Норвегії тоді був Олаф, а Гаральд — це його молодший брат. Після того як Канут Великий захопив норвезький трон, Олаф невдовзі помер, а Гаральд був змушений тікати. Князь Ярослав погодився надати йому прихисток. При дворі в Києві Гаральд пробув кілька років, заробив довіру князя і навіть здійснив кілька походів від його імені. А коли зустрів старшу дочку Ярослава Мудрого, то закохався. Гаральд теж припав до душі Єлизаветі. Однак батько був проти.

Ярослав не міг віддати дочку заміж за вікінга без доблесного імені й слави. Тож довелося Гаральдові їхати на службу до імператора Візантії. У пошуках слави він дійшов до Північної Африки. Своєю мужністю та хитрістю взяв не одне місто. Трофеї з походів надсилав до Києва, князеві Ярославу. А князь, упевнившись у надійності майбутнього зятя, таки дозволив Гаральдові одружитися з Єлизаветою.

Книжки про Еллісів, Єлизавету Ярославну:
Назва: «Королівське дзеркало»
Авторка: Вера Генріксен
Перекладачка: Наталя Іванічук

— Наша зупинка, — раптом Софійка почула голос тата.

Сон чи правда?

20

Художниця *Аліна Цимбал*

Скільки синів і дочок мав Ярослав Мудрий? **Досліди**, яка їхня доля.

- Поміркуй, навіщо українці за кордоном створюють українські школи. Чому ці школи працюють на вихідні?
- Якою ти уявляєш королеву Еллісів? Намалюй або опиши.
- Придумай продовження історії про українську школярку й норвезьку королеву. Використай різні джерела інформації та обов'язково свою фантазію.

◆ Прочитай вірш. Якій події він присвячений?

Єдність і взаєморозуміння

Олесь Лупій

22 СІЧНЯ

Київ, срібна хуртовина,
двадцять друге січня.
Об'єдналась Україна —
Західна і Східна.
Сніг повсюди в місті тане,
наче від багаття, —
галичани і кияни
обнялись, як браття.
У веселій позолоті
софіївські бані¹,
прапори блакитно-жовті
грають на майдані.

 Георгій Нárбут.
Проект герба
Української Держави
(1918 р.)

- Поміркуй, чому вірш має таку назву.
- Вивчи вірш напам'ять.

А тепер на вас чекає уривок зі ще однієї дивовижної сучасної книжки. Вона називається **«Мальована історія Незалежності України»**. Створили її відомі українські письменники — **брати Віталій і Дмитро КАПРАНОВИ** і художники **Юрко Журавель, Олександр Костенко, Юрій Васін, Олег Коллар, Олександр Бронзов, Роман Барабах**. Основна ідея — подати історію нашої країни без білих плям і просто, для дітей і для дорослих, а також проілюструвати її коміксами.

 ¹ *Бані* — круглі куполи церков.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

На виборах до Верховної Ради України 1990 року вперше дозволили політичну конкуренцію і, попри тиск влади та виборчі порушення, національні сили отримали 124 з 450 місць у парламенті. Вони створили опозиційну групу «Народна Рада».

Народна Рада стала ініціатором ухвалення 16 липня того ж року Декларації про державний суверенітет України. Цей документ мав на меті перебрати владу від столиці імперії до Києва. Декларація проголошувала економічну, культурну, міжнародну самостійність Української РСР. Але на вимогу комуністичної більшості Ради на основі Декларації допускалося підписання Союзного договору — нової пом'якшеної форми колонізації, який уже готувала Москва.

Однак вже восени почалися масові політичні виступи, які отримали назву **«Революція на граніті»**. 2 жовтня 100 студентів із Києва, Львова та Дніпра почали голодування та Жовтневому майдані (тепер — майдан Незалежності). Вони вимагали не допустити підписання Союзного договору, а також відставки влади, багатопартійних виборів та націоналізації майна компартії. Це був відчайдушний мирний протест — із піснями, промовами й агітаційними групами, які їздили по навчальних закладах і підприємствах.

У результаті на підтримку голодувальників застрайкували вищі навчальні заклади Києва, Луганська, Львова та інших обласних центрів. Мітингувальники оточили Верховну Раду, перекрили рух транспорту та домоглися виступу в телеефірі, після чого до страйку почали приєднуватися вже цілі регіони.

Комікс Олександра Бронзова

Злякавшись людського обурення, комуністична більшість Верховної Ради погодилася ухвалити постанову, яка задовольняла всі вимоги революціонерів. Союзний договір провалився.

Проте Радянська імперія оскаженіло боролася за своє збереження. У серпні 1991 року в Москві стався збройний заколот з метою повернення до тоталітарного ладу. Однак в Україні комуністична партія вже втратила авторитет і владу.

Тому, скориставшись розколом і послабленням радянських колонізаторів, 24 серпня Верховна Рада України ухвалила **Акт проголошення незалежності України**.

1 грудня 1991 року рішення Верховної Ради було закріплене референдумом, у якому взяло участь 84 % виборців, з яких більшість — понад 90 % проголосувало за незалежність.

Того ж дня відбулися вибори Президента України.

Так українська незалежність отримала вищу політичну форму — державу з простою і славною назвою **Україна**. Народи України затвердили право жити власним життям, самим обирати собі владу, встановлювати взаємини із сусідами та будувати майбутнє.

Завдяки перемогам наших славних предків українська держава зберегла більшість етнічних українських територій, стала суб'єктом міжнародного права, засновником ООН — тому практично весь світ одразу визнав незалежність України.

Але отримати Незалежність — не досить. **Її треба зберегти, розвинути, захистити й передати дітям.** І тут усе залежить від тебе, шановний читачу. Чи зможеш ти прийняти славу естафету від Святослава до Шухевича? Чи станеш в одну лаву з Острозькими, Сагайдачним, Мазепою, Шевченком?

Ці славні лицарі вибороли для тебе цю країну і сподіваються, що вона буде у твоїх надійних руках.

-
- Розкажи, що нового ти дізнався/дізналася про історію проголошення Незалежності нашої країни.
 - Чи всі слова і поняття були тобі зрозумілі? Де можна дізнатися їх значення?
 - Коли Верховна Рада ухвалила Акт проголошення незалежності України?
 - Як, на твою думку, ти можеш допомогти захищати незалежність України сьогодні?

Уяви, що тобі запропонували написати спогад про важливу подію свого життя. Про що б ти хотів/хотіла розповісти?

Будьте дослідниками! Разом із дорослими підготуйте один із мініпроектів на вибір: «Історія мого прізвища», «Історія моєї родини в історії моєї країни».

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ♦ Який вірш розповідає про історію наших предків-слов'ян? Хто його автор?
- ♦ Ким був Нестор Літописець? Що він створив?
- ♦ Хто такі Ярослав Мудрий і красуня Еллісів?

Розумію, можу пояснити...

- ♦ Що головне у заповіді Ярослава своїм синам?
- ♦ Звідки пішла назва мого рідного міста, села або селища?
- ♦ Чому за незалежність країни потрібно боротися щодня?

Вмію...

- ♦ Розрізняти художні й науково-художні твори.
- ♦ Назвати нові слова й поняття, якими поповнився мій словник, і пояснити їх значення.
- ♦ Розповісти про сторінку історії нашого народу, яку вважаю найважливішою.
- ♦ Прочитати напам'ять вірш Олеся Лупія «22 січня».

Виявляю ставлення, почуття...

- ♦ Доповни речення:

Мене здивувало те, що ...

Я не знав/не знала раніше, що ...

Мене захопило ...

Хочу дізнатися більше про ...

Роздивися «**Дороговказ історичної пам'яті**» на початку розділу. Що б ти хотів/хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

РОЗУМІЄМО КРАСУ Й ДОБРО

 Наближається до нас срібна зима. Ця пора року має свої кольори, звуки, малюнки, форми. Тільки приглядайся, уявляй, доповнюй. Тоді побачиш ту чарівну красу, що дарує нам зима — **художниця, скульпторка, музикантка**.

А ще зима — це чудові добрі новорічні й різдвяні свята, які вчать нас бути уважними до навколишнього світу, не лише мріяти про подарунки, а й самим дарувати найголовніше — **тепло своїх сердець**.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- дізнаватися значення образних слів і висловів;
- виділяти в тексті головну думку;
- відповідати на запитання за змістом прочитаних творів;
- розрізняти у творах елементи оповіді й опису;
- висловлювати власні думки й судження про прочитане;
- дізнаватися з **«Медіавіконця»** про правила безпечного спілкування за допомогою електронної пошти.

ЗИМА

Як не любити зими сніжно-синьої
на Україні моїй,
саду старого в пухнастому інеї,
сивих, веселих завій?
Як не любити весни многошумної,
меду пахучих суцвіть,
як не любити роботи розумної,
праці, що дух веселить?

- Які ознаки зими називає поет, щоб показати її красу?
- Знайди слова, що повторюються. З яким почуттям ти їх читатимеш?
- Чи знайшов/знайшла ти у вірші рими? Назви їх.

Поміркуйте разом. Чому вірш має саме таку назву?

Досліджуємо текст

Ніна Бічужа

ЧОТИРИ РУДІ ЛИСИЦІ

Вітер надимав щоки і здмухував сніг з дороги. Здавалося, що асфальт ворушиться.

Ярко стояв біля водія в автобусі і йому було видно все навкруги: гостинець¹, укритий льодком, чорні вологі дерева, зустрічні машини, клаптик дуже синього неба. Біле поле з обох боків затискало автостраду і здавалося безкраїм та пустельним.

Їхати було важко. Колеса ковзали. Ярко бачив, як напружено заклакли на кермі шоферові пальці.

Раптом щось яскраве й гнучке випорснуло від білого краю поля до шляху.

¹ Гостинець — велика дорога.

— Спиніть, спиніть! — заволав голосно Ярکو, і тої ж миті шофер якимось дивом загальмував на слизькому, зрадливому асфальті.

— Що таке? Що трапилось? — стривожилися пасажири. Чотири малі лисиці з пухнастими, від самих лисиць пишнішими хвостами чимчикували через дорогу. Вони йшли одна за одною, зграбно переступаючи тонкими лапками, як по шнурочку. Здавалося, асфальт перетяла вогниста стежка. Лисиці йшли спокійно, поволі, наче знали, що автобус до часу не зрушить з місця, і тому зовсім не боялися.

— А бодай тебе! — вигукнув із жалем якийсь чоловік і сплеснув долонями з досади. — Тут би рушниця придалася¹!

Ярко з шофером презирнулися, шофер підморгнув Яркові, вони й без слів зрозуміли один одного...

Шофер ще якусь мить не рушав з місця, щоб не наполохати звірів і щоб Ярко міг подивитися в поле, услід чотирьом вогнистим лисицям.

- Прочитай текст. Про що в ньому розповідається?
- Якими були лисиці?
- Чому шофер підморгнув Яркові?
- Яка **головна думка** цього тексту?
- Хто, на твою думку, **головний герой** цього оповідання?
- Знайди в тексті **оповідь** й **опис**. Як тобі це вдалося? Поясни.

ПРИСЛІВ'Я

Перший крок до добра — не роби зла.

¹ Придалася — пригодилась.

Далі ви прочитаєте різдвяне оповідання сучасної української письменниці **Валентини ВЗДУЛЬСЬКОЇ** зі збірки **«Казки Різдвяного Ангела»**. У ньому письменниця нагадує всім, як важливо під час святкових різдвяних приготувань не забути про сутність свята.

Валентина Вздутьська

ГОРОБИНЕ РІЗДВО

(Скорочено)

Горобці Чуб, Стрибун і Ловивітер були справжніми друзями. Тому, коли розбишака Цвірінькало прогнав їх із піддашся, друзі вирішили разом шукати нову домівку. Було це у переддень Різдва.

Вже починало сутеніти, пустився сніг, а пташки так і не знайшли собі нової оселі. Ледь живі від втоми, Чуб, Стрибун та Ловивітер нарешті зупинилися далеко за селом, аж біля якогось хутора. Тут стояли бідні старі хатки, а за ними розкинулися ліс і поле. Втомлені, голодні, налякані горобці посідали на кущ бузку, що ріс під вікном старої хижки, вікна та двері якої були забиті навхрест дошками. Напевне, тут уже давно ніхто не мешкав — ні люди, ні тварини.

Незабаром снігопад переріс у завірюху, тож у Чуба, Стрибуна й Ловивітра зовсім змерзли лапки та дзьобики. Друзі нашорошили пір'ячко, притулилися один до одного поближче і так мовчки тремтіли від холоду. Минула якась година.

Стрибун прокинувся, розплющив оченята-намистинки і струсив з голови шапку снігу. На мить завмер,

а тоді почав будити друзів. Хтось прочинив двері хатинки. Із них, немов зі скрині, наповненої зірками, лилося тихе срібне світло. Таке гарне, що не можна було відвести погляду, і таке сумне, що хотілося плакати. Найсміливіший із друзів Ловивітер підлетів до дверей і, зачепившись лапками за стріху, звисився з неї та зазирнув усередину. Йому аж дух забило...

На холодній долівці покинутої хатки лежала дивна істота. Така прекрасна, що засліпило очі. Вона була схожа на людину, що впала долу й не може підвестися. Але було в цій прекрасній істоті щось і від птаха — могутні крила.

— Та це ж Ангел! — здогадався Ловивітер.

— Так, — почулось у відповідь, хоча срібну тишу ніби й не порушив жоден звук. — Я — Різдвяний Ангел!

— Але ж ти, здається, поранений, — цвірінькнув птах. Його погляд був прикутий до срібних крил, що безпорадно простелилися на долівці й не рухалися. Разом із ним на пораненого Ангела дивились іще дві пари наляканих очей — горобці Чуб і Стрибун залишили бузковий кущ і приєдналися до друга.

— У мене зламані крила, — ледь прошелестів Ангел.

— Як це сталося? — запитали горобці.

— Це зробила пійма, яка огортає місто. Тут більше нікому не потрібне Різдво.

І Різдвяний Ангел розповів горобцям свою історію.

На світанку, тільки-но зажеврило крайнеба, Ангел вирушив у довгу подорож із небес, аби нагадати людям радісну новину — от-от для світу народиться Спаситель. Коли Різдвяний Ангел дістався містечка, тут кипіла робота — всі готувалися до свята. «Як добре! — подумав він. — Люди готуються зустріти народження

Царя». І Різдвяний Ангел замислився: кому ж першому повідомити радісну звістку.

«Ось господарі — натомилися за цілий день, ідуть додому зустріти Святвечір. Нехай першими дізнаються про народження Спасителя!» — вирішив Різдвяний Ангел. Але господарі в той час думали про щедрий стіл і м'яку перину. Їх не зацікавила Ангелова новина.

«Ось господині — вони печуть, варять, прибирають, готуючись до свята. Повідомлю-но їм про народження Царя. Вони напевне зрадіють!» — сказав тоді Різдвяний Ангел. Але господині не почули голосу Ангела. Вони все пекли, варили й прибирали, аж поки разом із родинами посідали до святкового столу.

«Ось діточки тішаться прикрашеною ялинкою. Напевне, вже не можуть дочекатися Різдва», — подумав Ангел. «Христос народився!» — прошепотів він кожному на вушко. Але діти насправді просто чекали на подарунки, тому забули відповісти Ангелові як годиться: «Славімо Його!»

«Невже в цьому місті не лишилося нікого, хто зрадів би народженню Спасителя? — зажурився Різдвяний Ангел. — Може, тварини зрадіють моїй новині, адже й вони схилили голови перед маленьким Ісусом у яслах».

Ангел побачив пташок, що обсіли годівничку. Він хотів наблизитися до них, аби повідомить їм радісну звістку. Але нерозумна зграя подумала, що це чужий птах, який хоче відібрати у них їжу, і прогнала Різдвяного Ангела геть.

Тоді Ангел злетів високо в небо й гірко заплакав. Тієї миті над містом знялася хуртовина. Темні хмари заховали всі зорі й світ огорнула пільма. Не сніжинки,

а скалки льоду сікли все довкола, замітаючи сліди і крижаним холодом пробираючись у всі шпаринки. Різдвяний Ангел відчув, як слабнуть його крила, як завірюха підхопила його і понесла у сніговій завії далеко в ніч. Срібні крила зробили останній помах, і знесилений Ангел, мов пір'їна, закружляв і впав на землю.

— Мене збудило ваше цвірінькання, — сумно посміхнувся до пташок Різдвяний Ангел. — Але це ненадовго... Скоро я згасну, як вогник.

По цих словах горобці, зачудовані Ангеловою розповіддю, немов отямилися й побачили, що чарівного сяйва справді поменшало. Тепер, замість яскравого світла, у хатинці панував напівморок, а по закутках уже й зовсім залягла темрява, і тільки срібні крила Ангела ще виблискували останніми спалахами надії.

— Не вмирай! — вигукнув Чуб. — Нехай у нас немає хатинки і ми не можемо приготуватися до свята, але наші серця радіють народженню Спасителя!

— Як і тебе, нас гнали цілий день, — зацвірінькав Стрибун. — Та все одно — ми найщасливіші горобці на світі, бо побачили справжнього Різдвяного Ангела й почули від нього радісну новину про прихід у світ Царя! Будь ласка, не згасай!

— Якщо це зможе тобі допомогти, ми віддамо тобі свої крила, — промовив Ловивітер. — Звісно, це не так вже й багато — горобині крила, але якщо ти зможеш летіти далі й повідомляти радісну новину, то обов'язково знайдеш іще когось у цьому місті, хто зрадіє народженню Спасителя так само, як нині радіємо ми.

— Візьми їх, будь ласка! — попросили горобці, простягнувши до Ангела свої криленята.

Ангел всміхнувся, простяг руку і прийняв горобиний дар. Три маленькі горобчики помістилися на його ангельській долоні. Тієї миті темряву ночі прорізало сліпуче сяйво й усе довкола залив нечутий досі небесний спів. Пташкам засліпило очі, а пір'ячко на їхніх безкрилих тільцях поставало дибки — такий осяйний і величний був цей Різдвяний Ангел. У тому чарівному сяйві посланець Небес підвівся та розгорнув свої нові крила, які були ще прекрасніші, ніж колишні.

— Дякую! — велично пролунав його неземний голос.

Ураз завірюха стихла, і крізь проріху у хмарах серед нічного неба небувалим світлом засяяла Святвечірня Зоря. Матусі покидали свої каструлі й ополоники, татусі повскакували з-за столу, дітлахи відклали подарунки, попркидалися тварини. Люди повибігали на ганки, повиходили на балкони. Навіть розбишака Цвірінькало вистромив сердитого дзьоба з украденого гніздечка. Все живе з подивом дивилось у нічне небо.

— Христос народився! — промовив до них із небес Різдвяний Ангел.

— Славимо його! — відповів кожен у своєму серці.

Але Чубові, Стрибуну й Ловивітру вже не довелося побачити ту Різдвяну Зорю, що її засвітив Ангел. Вірні друзі нарешті знайшли собі нову домівку — чарівний

Сад, у якому ніколи не буває холодно, й у якому в них вирости нові крила, такі ж срібно-осяйні та прекрасні, як у Різдвяного Ангела.

- Чи зацікавила тебе ця історія? Як ти її зрозумів/ зрозуміла?
- Чому горобці шукали собі оселю? Як вони зустріли Різдвяного Ангела? Які почуття він викликав у горобців?
- Що змінилось навкруги, коли Ангел прийняв горобині крила? Чому все живе з подивом дивилося у небо?

Роздивись ілюстрацію на с. 69. Чи сподобалася вона тобі? Як ти уявляєш Різдвяного Ангела? Склади його **портрет**.

Поміркуйте разом. Визначте **головну думку** цього твору. Обговоріть.

- Які почуття викликає в тебе ця різдвяна історія?
- До яких роздумів запрошує?

✦ Послухайте вірш *Галини Кирпи*. **Роздивіться** ілюстрацію.

* * *

Мій ангел такий маленький,
ну просто крихітка —
я навіть не бачу,
чи він сидить
на моєму плечі.

Мій ангел такий легенький,
ну просто пушинка —
я навіть не чую,
як він сидить
на моєму плечі.

Мій ангел такий тихенький,
ну просто тихіший трави —
я навіть не знаю,
коли він спить,
а коли прокидається
на моєму плечі.

Ілюстрація до вірша
Владислава Єрка

- Сподобався тобі вірш? Яким ти уявив/уявила маленького ангела поетеси?
- Яку словесну картину можна намалювати за рядками вірша?
- **Пофантазуй.** Яким ти уявляєш **свого** ангела-охоронця? Розкажи або намалюй.
- Підготуйся до виразного читання вірша.

Марія Людкєвич

ПРИГОДА У ХАТИНЦІ ЛІСНИКА

Якось Зима надумала стати вченою дамою. Вона придбала комп'ютер, щоб написати наукову роботу про своє королівство. У помічники запросила Мудру Ворону і Веселого Снігура. Для здійснення цього задуму всі троє поселилися в хатинці лісника, де в цю пору ніхто уже не жив, і почали творити.

Зима сіла за комп'ютер. На праве плече вмостилася Мудра Ворона, на ліве — Веселий Снігур. На екрані з'явилися розважливі думки-роздуми про те, що найважливіше в Зимовому королівстві.

Сніг — це коли вітер вибиває тріпачкою зимову перину і з неї летить на землю білий пух.

Перший сніг — м'який, наче зайчикова шубка, але він швидко зникає.

Снігова ковдра накриває землю, щоб не вимерзла озимина.

Віхола — пані, яку крутить снігом, віє навколо веретена.

Заметіль — пані, яка мете снігом і насипає кучугури.

Сніжинки — юні балерини, які виконують танець маленьких лебедів.

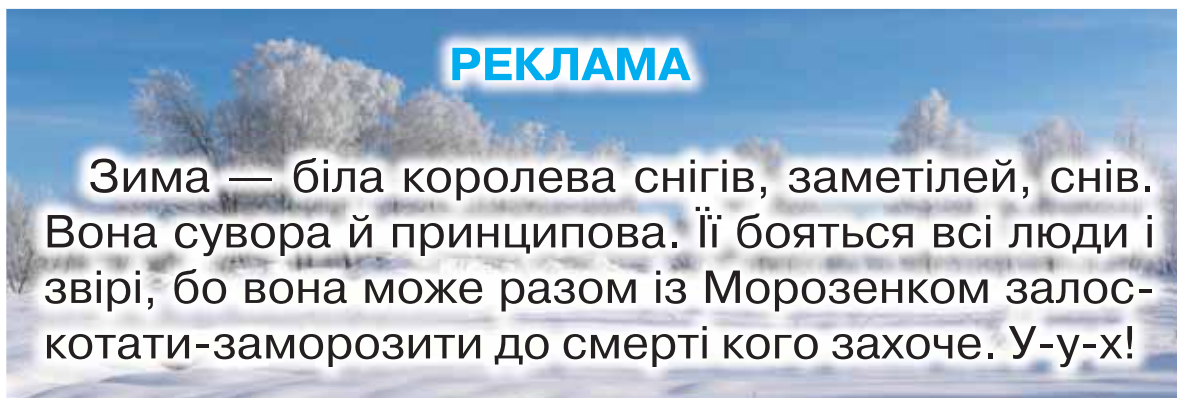
Іній — модельєр, який одягає дерева в романтичні мережива, казкові плетені шати.

Мороз — принц зимового королівства. Коли він обходить свої володіння, у дітей зашпори заходять¹ у пальці й замерзають носи.

Зимові місяці — грудень, січень, лютий — сидять почергово на троні.

Бурулька — зимова цукерка.

Зима — повелителька срібно-білого Зимового королівства. Її улюблена казка — «Снігова королева», свято — Новий рік, місце перебування — Карпати, бо тут вона затримується найдовше, радісні дні — коли прилітають снігурі в гості.

 ¹ **Зашпори зайшли** — з'явилося відчуття гострого болю від морозу, холоду.

— Не залякуй народ, — розважливо порадила Мудра Ворона. — Це ж недобре так писати. Який у тебе буде рейтинг¹ серед підданих? Кар-кар-кар! Ти про це подумала?

— Дякую, стара подруго, — озвалася Зима і задумалася.

— Давайте напишемо ось як, — почала диктувати Мудра Ворона: «Діти сплять і бачать у снах тітоньку Зиму, яка несе їм подаруночки. Як тільки вона дихне сильно-сильно крижаним пекучим вітром, — усе навколо завмирає, стає льодом, ковзанкою, білим покривалом. Це справжнє снігове королівство із смакуванням морозива і нерозкритими таємницями!»

— Зимонько-чарівнице, — озвався Веселий Снігур, — напишімо також про твої забави і витівки, пустощі і свята. Скажіть-но: яка ще пора року приносить дітям такі незвичайні радощі — ковзанки, катки, трампліни, лижні змагання... А парад зимових баб із снігу, з морквяними носами й солом'яними капелюшками. «Моя бабуся краща! Ні, моя!» — кричить малеча в дитячих садках. Кожен дорослий, хто згадає дитинство, пам'ятає, як він ліпив свою снігову бабу.

— О так, любі мої порадники, ви праві. Але зараз зробимо паузу — підкріпимось чимось смачненьким, а тоді продовжимо наше дослідження.

Тітонька Зима у пуховій хустці на плечах, у гаптованій сорочці з найтоншою мережкою на рукавах, у широкій оксамитовій спідниці до п'ят сіла за стіл і плеснула в долоні.

¹ *Рейтинг* — показник популярності, ступінь визнання.

Ухатузалетілавіхолаінаатаціпринесламорозиво, духмянийхолоднийнапій, пампушкиізамороженою брусницею, атакожмисочкузнасінняміпшеничкою дляптахів.

— Пригощайтеся, любі мої друзі, — припрошувала Зима. Вона відпочивала і роздумувала, які б ще розваги подарувати дітям.

А в той час чорні розбійники запустили в комп'ютер програму-вірус. Раз, два — і все пропало.

Зима відчула щось недобре. Їй стало гаряче. Вона відслонила штору й виглянула у віконце. А там: бурульки плачуть, сніг посірів, дерева голі та самотні без білої одежини тремтять на вітрі, лише смереки і ялиці стоять собі, ніби нічого й не сталось.

— Біда! — вигукнула Зима. — Нас обвели навколо пальця якісь хакери, хвальки, підлі зазнайки. Зробили замах на мою королівську особу. Ах-ох-у-у-у!!!

...Вітри почули голосіння Зими, зірвалися з прив'язі й почали з усієї сили дути у срібні роги. Пішов сніг. Почав тиснути мороз. Річки й озера засклила крига. Заметіль і віхола взялися до роботи. І закрутилася зимова карусель так швидко, що світа Божого не стало видно за два кроки перед собою.

А тим часом Мудра Ворона зметикувала що до чого. Лапками походила по клавішах комп'ютера, дзьобом понатискала де треба, — і втрачене зображення знову з'явилося на екрані.

А за вікном віхола так розгулялася, що лісницька хатинка вже була майже засипана снігом.

...Аж тут почулися на ґанку голоси, стукіт, тупіт. У хату ввійшли замерзлі червонощокі лижники та санкарі.

— Діти, поскладайте в снігах санки. Зараз ми вип'ємо гарячого чаю і зігріємось, — сказав тато, одразу розпалюючи камін. А мати почала готувати вечерю.

У хаті запахло хвоєю. Червоні язички полум'я жерли поліна й віддавали тепло.

Що ж залишалося робити тітоньці Зимі?

Їй пекло у плечі, не давало дихати гаряче повітря. Вона взяла під пахву ноутбук і за допомогою Мудрої Ворони та Веселого Снігура вискочила через квартиру надвір — у глибокий сніг...

А в хатинці лісника малий хлопчик побачив на столі аркуш паперу, на якому Зима залишила свої наукові записи і відбитки пальців. Він узяв кулькову ручку і написав: **«Дякую тобі, Зимонько, за сніг і мороз! Бажаю тобі сили і здоров'я! Ярчик».**

Вчена рада Зимового королівства була задоволена, бо його повелителька Зима отримала за наукову роботу найвищий бал.

Хто **дійові особи** казки? Що в ній фантастичне, а що могло статися насправді?

- Сподобався тобі цей твір? Що тебе здивувало, насмішило, примусило замислитися?

Пофантазуйте. Які інші назви могла б мати ця казка?

- Заверши речення, **висловивши свою думку.**

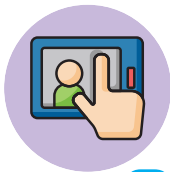
Займи позицію

**Зима — це погано,
бо**

**Зима —
це добре, тому що
... .**

Уяви себе на місці Ярчика. Яку б записку ти написав/написала? За що ти хотів би/хотіла би подякувати цьогорічній зимі?

МЕДІАВІКОНЦЕ: електронне листування

Електронний лист — повідомлення, що передається електронною поштою.

Електронна пошта, або **е-пошта** (англ. *e-mail*, або *email*, скорочення від *electronic mail*) — спосіб обміну цифровими повідомленнями між людьми з використанням комп'ютерів і мобільних телефонів.

Пригадай, які значення слова **лист** ти знаєш. Чи доводилося тобі писати електронні листи? Чим вони відрізняються від звичайних? **Обговоріть** «плюси» та «мінуси» електронного листування.

ПРАВИЛА БЕЗПЕЧНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ЛИСТУВАННЯ

1. Не можна повідомляти пароль від поштової скриньки стороннім особам.
2. Перш ніж відправити листа, уважно перевір адресу, інакше інформація, що викладена в листі, може потрапити не до того адресата.
3. Не відкривай листи, що надійшли від незнайомих адресантів, або листи із сумнівною темою. Так ти можеш отримати комп'ютерний вірус.
4. Не надсилай свої дані, номер телефону, відомості про родину тощо невідомим адресатам, бо їх можуть використати не на твою користь.

Пофантазуй. Чи можна лист Святому Миколаєві відправити електронною поштою?

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Назви творів і їхніх авторів/авторок.
- ◆ Чим відрізняється опис від оповіді?
- ◆ Про яку пригоду написала казку Марія Людкевич?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Як ти зрозумів/зрозуміла назву розділу?
- ◆ Чому всі ці твори об'єднані в цьому розділі?
- ◆ Чому Різдвяний Ангел не знав, кому повідомити радісну звістку?

Вмію...

- ◆ Поставити запитання до тексту.
- ◆ Знайти в тексті головну думку.
- ◆ Вибрати інформацію з прочитаного тексту й пояснити, чим вона зацікавила.
- ◆ Виразно прочитати напам'ять поезію, що сподобалася.

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ Які почуття в тебе викликають горобці з різдвяного оповідання Валентини Вздутьської?
- ◆ Який із творів цього розділу, на твою думку, найбільше відповідає новорічному настрою?
- ◆ Який твір допоміг тобі замислитися? А який залишився незрозумілим? Який ти хочеш обговорити вдома?

Роздивися **«Дороговказ новорічного настрою»** на початку розділу. Що б ти хотів/хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

ЗМІСТ

ЧИТАЄМО Й РОЗПОВІДАЄМО ПРО СВОЇ ЗАХОПЛЕННЯ

<i>Ліна Костенко. Вже брами літа замикає осінь...</i>	5
<i>Олександра Савченко. Як читають книжки?</i>	6
<i>Марія Манеру. Читач Максимко.</i>	7
ВЕСЕЛЕ СЛОВО. <i>Василь Марсюк. Диктант</i>	8
Медіавіконце: види і джерела інформації	9
<i>Давид Гуліа. Розум, знання і сила</i>	10

ПРАГНЕМО ЗРОЗУМІТИ СВОЇХ ПРЕДКІВ

Створення світу (<i>За єгипетськими міфами</i>).	
<i>Переповіла Ольга Бондарук</i>	13
Дедал та Ікар (<i>З міфів Давньої Греції</i>).	
<i>Переповіла Катерина Гловацька</i>	15
<i>Ольга Бондарук. Міфи про створення світу та людей.</i>	19
<i>Дана й Лада.</i>	22
Медіавіконце: історія медіа	24

ЗБАГАЧУЄМОСЯ СКАРБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

<i>За Софією Грицою. Наші джерела.</i>	27
НАРОДНІ КАЗКИ	
<i>Заяче сало (Українська народна казка)</i>	28
<i>Дев'ять братів-сіроманців (Хорватська народна казка).</i>	30
БАЙКИ Й ПРИТЧІ	
<i>Жаба боязкіша від зайця (Народна байка).</i>	36
<i>Без труда нема плода (Народна притча).</i>	37
НАРОДНІ ПІСНІ	
<i>Стоїть явір над водою (Українська народна пісня)</i>	38
НАРОДНІ ЛЕГЕНДИ	
<i>Хліб і золото</i>	40
ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ	
<i>Українські народні прислів'я</i>	42
<i>Прислів'я народів світу</i>	42
ВЕСЕЛЕ СЛОВО. <i>Народні усмішки.</i>	
<i>Записав Борис Грінченко</i>	44

ЗАХОПЛЮЄМОСЯ СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Олександр Олесь. Наші предки — слов'яни	47
Олександр Олесь. Ярослав Мудрий	49
Медіавіконце: кінофільми	52
Олена Герасимова. Несподіване знайомство. (Уривок з книжки «Еллісів та еллісівці. Українці в Норвегії»)	53
Олесь Лупій. 22 січня	57
Брати Капранови. Незалежність України (Уривок з книжки «Мальована історія Незалежності України»)	58

РОЗУМІЄМО КРАСУ І ДОБРО

Максим Рильський. Зима	63
Ніна Бічуя. Чотири руді лисиці	63
Валентина Вздульська. Горобине Різдво (Із збірки «Казки Різдвяного Ангела»)	65
Галина Кирпа. Мій ангел такий маленький...	70
Марія Людкевич. Пригода у хатинці лісника	71
Медіавіконце: електронне листування	76
Перевіряю свої досягнення	11, 25, 45, 61, 77

Роздивіться японську листівку, гасло якої «Ми зроблені з дитячих книжок». Як ви його розумієте? **Обговоріть**. Розпитайте дорослих, з яких дитячих книжок «зроблені» вони. А ви?

Ми зроблені з дитячих книжок.

Навчальне видання

САВЧЕНКО Олександра Яківна
КРАСУЦЬКА Ірина Володимирівна

Українська мова та читання

Підручник для осіб з особливими освітніми потребами
(Н 54.1 – Н 54.2)
4 клас
(у 4-х частинах)

Частина 3

(відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Головна редакторка *І. В. Красуцька*
Редакторка *О. О. Герасимова*
Головна художниця *І. П. Медведовська*
Технічний редактор *Е. А. Авраменко*
Коректорки *С. В. Войтенко, Л. А. Еско*
Малюнки художниці **Олени Харченко**

У підручнику використано світлини *Т. Будкевич, С. Клименка, В. Соловйова*,
матеріали сайтів Національної бібліотеки України для дітей (www.chl.kiev.ua),
«Весела абетка» (www.abetka.ukrlife.org), «Читанка» (www.chytanka.com.ua),
матеріали з книжок «Навчання й труд поряд ідуть» (Київ, 1989),
«Мальована історія Незалежності України» (Київ, 2020);
а також ілюстрації з вільних інтернет-джерел
(с. 5, 9, 14, 21, 38, 39, 43, 47, 48, 50–52, 57, 63, 65, 70, 79)

Формат 84x108 ¹/₁₆. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,400 + 0,42 форзац.

Обл.-вид. арк. 8,00.

Зам. №

Наклад 2293 пр.

ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва: вул. Миколи Шепелева, 2, м. Київ, 03061

Віддруковано

у ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 6115, від 29.03.2018 р.
03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12

ISBN 978-966-991-182-7

9 789669 911827